

AANZET

Historisch Tijdschrift

Jaargang 38 nr. 1

Wij vertroetelde cultuurmensen: Hoe interactie met 'de Ander' werd gebruikt om moderniteitskritiek te uiten
Roald Bakker

Destroying Democracy: Philippe Pétain and the Vichy Alternative to the French Republic
Jelle Lammerts van Bueren

Het Windrushschandaal: zweven tussen grenzen
Rémon Masselink

REDACTIONEEL

Beste lezer,

Voor u ligt de eerste editie van de 38e jaargang van Historisch Tijdschrift Aanzet. Deze editie neemt een golf van verandering en vernieuwing met zich mee. In de eerste plaats symboliseert deze eerste editie het begin van een geheel nieuwe redactie, met maar liefst tien nieuwe leden. Ook is dit de eerste editie waar ik de rol van hoofdredacteur voor heb mogen vervullen, en Floor Schuurmans is voor het eerst eindredacteur. Een oplettende lezer is het misschien al opgevallen dat er veel is veranderd sinds het vertrek van mijn voorganger, Wieger Lagerveld. Zo zijn er nieuwe rubrieken, is Historisch Tijdschrift Aanzet veel actiever op sociale media en schrijven onze redacteurs nu ook heuse reportages voor op onze website. Daarnaast heeft de Aanzet nu ook een *online exclusive* rubriek: Uit het archief van... Ik hoop dat deze frisse wind ook kenbaar is in deze editie die u nu voor zich heeft.

Roald Bakker gebruikt in zijn artikel Nederlandse reisverslagen waarin Nederlandse reizigers andere culturen observeerden om aan te tonen dat interactie met 'de Ander' werd gebruikt om modernisering in de Nederlandse samenleving te bekritisieren. Rémon Masselink onderzoekt de historische context van het Windrush-schandaal om beter inzicht te krijgen in de *hostile environment* die wordt veroorzaakt door het ontstaan van nationale grenzen, het immigratiebeleid van de twintigste eeuw en *everyday bordering*. Tot slot onderzoekt Jelle Lammerts van Bueren hoe en waarom Philippe Pétain in opstand kwam tegen de democratische instellingen van de Derde Franse Republiek tijdens de heersende jaren van het Vichy-regime (1940-1944) Zoals

gebruikelijk worden de artikelen afgewisseld met onze rubrieken. In deze editie van de Inzet pleit John Healey voor een open dialoog tussen historici en inheemse Noord-Amerikanen om een meer afgerond, inclusief historisch debat te creëren. Anne Habes bespreekt de sterke en zwakke punten van Carrie Cracknells nieuwe verfilming van Jane Austens tijdloze *Persuasion* in een hilarische recensie. De Hoe geschiedenis jij? is een eerbetoon aan de carrière van dr. Peter Romijn, voormalig hoofd Onderzoek aan het NIOD en hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, nu pensionaris. Lenny de Laat recenseert de film *Im Westen Nichts Neues*, een film die volgens hem een verrassend goed beeld schetst van de verschrikkelijke situaties in de loopgraven. In de Beeldspraak bespreekt Hanne Meulenbeld het mysterieuze Byblos Script, een van de objecten in de nieuwe Byblos-tentoonstelling in het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden). Gerben Zweers bespreekt de plus- en minpunten van Geert Mak's *Grote verwachtingen* in een korte maar krachtige recensie. In de nieuwe rubriek Onder een historische loop beschrijft Marissa van de Kreke de reden voor haar grote enthousiasme over de serie Outlander, geeft ze verdere achtergrondinformatie over het verhaal en de reden waarom de serie zo historisch correct is.

Veel leesplezier!

Namens de redactie,

Fabienne van Wijngaarden
Hoofdredacteur

EDITORIAL

Dear reader,

In front of you lies the first edition of the 38th volume of Historical Magazine Aanzet. This edition brings with it a wave of change and innovation. In the first place, this first edition symbolizes the beginning of an entirely new editorial team, with no fewer than ten new members. This is also the first edition for which I have been able to fulfil the role of editor-in-chief, and Floor Schuurmans is head of editorial changes for the first time. An attentive reader may have noticed that a lot has changed since the departure of my predecessor, Wieger Lagerveld. For example, there are new rubrics, the Historisch Tijdschrift Aanzet is much more active on social media and our editors now also write reports for our website. Additionally, the Aanzet now has an online exclusive rubric: Uit het archief van... I hope that this breath of fresh air is reflected in the edition in front of you now.

In his article, Roald Bakker uses Dutch travel writings in which Dutch travelers observed other cultures to demonstrate that interaction with 'the Other' was used to criticize modernization in Dutch society. Rémon Masselink investigates the Windrush scandal's historical context to better understand the *hostile environment* caused by the creation of national borders, the immigration policies of the twentieth century and the *everyday bordering* of today. Finally, Jelle Lammerts van Bueren explores how and why Philippe Pétain revolted against the democratic institutions of the Third French Republic during the ruling years of the Vichy regime (1940-1944).

As usual, the articles are alternated by our rubrics. John Healey advocates for an open dialogue between historians and

indigenous North Americans to create a more well-rounded, inclusive historical debate in the Inzet. Anne Habes discusses the strengths and weaknesses of Carrie Cracknell's new movie adaption of Jane Austen's timeless *Persuasion* in a hilarious review. The Hoe geschiedenis jij? is in this edition a tribute to the career of dr. Peter Romijn, former head of Research at NIOD and professor at the University of Amsterdam, now retired. Lenny de Laat reviews the film *Im Westen Nichts Neues*, a film that he thinks paints a very good picture of the terrible situations in the trenches. In the Beeldspraak Hanne Meulenbeld discusses the mysterious Byblos Script, one of the objects in the new Byblos exhibition in the Rijksmuseum van Oudheden (Leiden). Gerben Zweers sings the praise of Geert Mak's new book *Grote verwachtingen* in a short but sweet review. In the new rubric Onder een historische loop, Marissa van de Kreke describes the reason for her great enthusiasm for the Outlander series, provides further background information about the story and the reason why the series is so historically correct.

Enjoy your reading!

On behalf of the editorial board,

Fabienne van Wijngaarden
Editor-in-chief

Historisch Tijdschrift Aanzet is opgericht in 1982. Sinds 2000 wordt het tijdschrift uitgegeven door de Utrechtse Historische Studentenkring. Deze jaargang bestaat uit drie nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De Aanzetredactie bestaat uit studenten Geschiedenis die op vrijwillige basis werken.

De redactie heeft ernaar gestreefd rechthebbenden van copyright te achterhalen. Zij die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten worden vriendelijk verzocht contact op te nemen.

POSTADRES

Historisch Tijdschrift Aanzet
Drift 6
3512 BS Utrecht

ONLINE

redactie.aanzet@gmail.com
www.aanzetonline.nl
@aanzetonline op Instagram
@Aanzet, historisch tijdschrift op LinkedIn

Abonnementen

Sluit een abonnement af door een mail te sturen naar redactie.aanzet@gmail.com. Een jaarabonnement kost €10,-. Een steunlid betaalt €15,-. Losse nummers zijn op aanvraag beschikbaar en kosten €5,-. Rek. Nr.: NL45 TRIO 0379 4550 80 t.n.v. UHSK Utrecht o.v.v. het gewenste abonnement.

Hoofredactie

Fabienne van Wijngaarden

Eindredactie

Floor Schuurmans

Webredactie en PR

Beau Visser

Vormgeving

Lars Tupker

Redactie

Anne Habes, Boris Wesseldijk (notulist), Gerben Zweers, Hanne Meulenbeld, John Healey, Lenny de Laat, Marissa van de Kreke, Maryse Kluck, Rosalie Homan.

Omslag

Travel views of Cuba and Guatemala. Foto gemaakt door Arnold Genthe, 1899. Bron: <https://www.loc.gov/item/2018718975/>.

Scan om direct naar onze website te gaan!

Maart 2023

ARTIKELN

- 1 Redactioneel - Editorial
Fabienne van Wijngaarden
- 5 Wij vertroetelde cultuurmensen: Hoe interactie met 'de Ander' werd gebruikt om moderniteitskritiek te uiten
Roald Bakker
- 21 Destroying Democracy: Philippe Pétain and the Vichy Alternative to the French Republic
Jelle Lammerts van Bueren
- 33 Het Windrushschandaal: zweven tussen grenzen
Rémon Masselink

RUBRIEKEN

- 13 Inzet: A New Approach for a New History
John Healey
- 17 Hoe Geschiedenis Jij? Met Peter Romijn
Fabienne van Wijngaarden
- 29 Onder een Historische Loep: Outlander of Outlandish
Marissa van de Kreke
- 41 Beeldspraak: Het mysterieuze Byblosschrift
Hanne Meulenbeld

RECENSIES

- 43 Netflix' Persuasion, helaas niet zo verleidelijk als verwacht
Anne Habes
- 45 Zou het worden zoals we hadden verwacht?
Gerben Zweers
- 47 Im Westen etwas Neues
Lenny de Laat

Afb. 1: De modernisering van Nederland rond 1900 was goed te zien in Amsterdam, met haar trams en warenhuizen. Maker onbekend, De Dam in Amsterdam, 1890-1900. Bron: Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, <https://bit.ly/3YQXApU>.

Wij vertroetelde cultuurmensen: Hoe interactie met 'de Ander' werd gebruikt om moderniteitskritiek te uiten

Roald Bakker

In Western history, the view on non-Europeans or so-called 'Others' has usually been negative or stereotypical. These 'Others' were for the most part perceived as barbaric or less civilized compared to Western society. Roald Bakker shows us a different kind of story. In his research, he uses Dutch travel writings in which Dutch travelers observed other cultures. Based on these documents, he demonstrates that the interaction with 'the Other' was used to criticize modernization in Dutch society. From here comes the conclusion that there was an adoration toward the more natural way of living.

'Wat zijn wij cultuurmensen toch vertroeteld', oordeelde de jonge Jos van Waterschoot van der Gracht in zijn reisverslag, geschreven in 1910.¹ Maandenlang verbleef Van Waterschoot - een telg uit een patriciërsgezin - in Noord-Afrika, waar hij kennismaakte met de lokale bevolking. Als reiziger in de woeste, maar meestal sublieme natuur van woestijnen en bergen contrasteerde Van Waterschoot de lokale bevolking met de Europese mens.² De auteur

doopte de lokale bevolking steevast om tot 'natuurmensen' en daarbij bewonderde hij hen vooral om hun gezonde kracht. Gezien de zware omstandigheden waarin deze mensen leefden, werd deze kracht door Van Waterschoot ook wel nodig geacht. De Europese mens kon daarentegen op weinig complimenten rekenen. Deze 'moderne mens' was vertroeteld en, wellicht nog erger, verzwakt. Volgens Van Waterschoot had de Europeaan dan wel de beschikking over moderne wetenschap en technologische middelen, maar deze hadden de mens alleen maar zwakker gemaakt.³

¹ Jos van Waterschoot van der Gracht, *Onder het teeken van de Islam* (Amsterdam 1910) 82.

² Ibid., 54, 82, 87 en 90.

³ Ibid., 82.

Verslagen van reizen naar onbekende, tot de verbeelding sprekende oorden waren tijdens de eeuwwende van 1900 een populaire vorm van lectuur en werden opgenomen in zowel academische als populaire tijdschriften.⁴ De combinatie van imperialistische ontwikkelingen en moderne technieken maakte het gemakkelijker om te reizen naar diverse Europese koloniën. Zodoende kwamen Europese reizigers in aanraking met, en schreven ze over, niet-westerse mensen. Deze interactie bood een uitgelezen kans om de eigen, moderne samenleving van de auteur te vergelijken met de 'primitieve' of 'natuurlijke' samenlevingen waarover werd geschreven. Het gros van dergelijke verslagen toont hoe auteurs de zogenaamde primitieve of achterlijke leefomstandigheden van niet-westerse mensen bekritiseerden en hoe fundamenteel *anders* deze mensen waren dan moderne Europese burgers.⁵ Hierin bestond een dialectische relatie. 'De Ander' (lees: de niet-westerse mens) werd beschreven als irrationeel en barbaars, wat liet zien dat de Europeaan rationeel, beschaafd en kortweg ontwikkeld was.⁶ Deze redenering was rond 1900 gemeengoed in Europa. Postkoloniale theorieën hebben overtuigend aangetoond dat dit proces van '*othering*' de vermeende westerse superioriteit over 'de Ander' bekrachtigde.⁷

Het verslag van Jos van Waterschoot is opmerkelijk omdat de 'natuurmensen' (de Noord-Afrikanen) werden geïdealiseerd ten koste van de

moderne, Europese medeburgers van de auteur. De auteur was juist kritisch op moderniteit en lovend over de 'natuurlijke' lokale bevolking. In dit artikel wil ik aantonen dat een dergelijke lezing van dit reisverslag niet op zichzelf staat, maar onderdeel uitmaakt van een bredere trend die tijdens de eeuwwende van 1900 in Nederland aanwezig was. Zo wordt in dit artikel een antwoord gegeven op de vraag hoe Nederlandse reizigers rond 1900 in hun reisverslagen moderniteitskritiek uitten door de 'natuurlijkheid' van 'de Ander' te idealiseren. Daarbij wil ik aantonen dat hoewel in deze verslagen de niet-westerse mens werd geïdealiseerd, er eenzelfde vorm van othering in plaatsvond als in reisverslagen waarin auteurs negatief waren over de 'natuurlijkheid' van 'de Ander'.

Allereerst beschrijf ik beknopt wat de modernisering van Nederland inhield en waarom een groep Nederlanders hier kritisch over was. Daarna analyseer ik diverse gepubliceerde reisverslagen die rond 1900 werden geschreven. De verslagen situeren zich in Azië, Afrika en Zuid-Amerika. In de verslagen zoek ik specifiek naar idealisering van 'de Ander' die direct tegenover een negatieve afbeelding van de eigen moderne maatschappij werd gezet. Een dergelijke inhoud van reisverslagen is niet eerder op grote schaal geanalyseerd.⁸

'Die moderne, leelijke en afzichtelijke mensenhoopen!'

⁴ Carl Thompson, *Travel Writing. The New Critical Idiom* (Londen 2011) 53-54.

⁵ Ibid., 133.

⁶ Ania Loomba, *Colonialism/Postcolonialism* (New York 2005) 45.

⁷ Leela Gandhi, *Postcolonial Theory. A Critical Introduction* (New York 2019) 77.

⁸ De inhoud waar ik naar refereer, komt in enkele onderzoeken wel (minimaal) terug, maar eerder als onbedoeld resultaat dan als antwoord op een soortgelijke hoofdvraag als in dit artikel. Zie bijvoorbeeld: Mary Kemperink, *Het verloren paradijs. De Nederlandse literatuur en cultuur van het fin de siècle* (Amsterdam 2001); Jan de Hond, *Verlangen naar het Oosten* (Leiden 2008).

De bestudeerde bronnen zijn afkomstig uit een breed palet van auteurs in de vorm van wetenschappers, schrijvers, avonturiers en journalisten. De bronnen zijn veelzijdig. Zo was het *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* academischer dan het populaire blad *De aarde en haar volken*. Daarnaast zijn er enkele los gedrukte reisverslagen gebruikt van zowel bekende als onbekende auteurs. Zodoende werden de reisverslagen gelezen door een vrij ruim publiek, van academici tot de brede middenklasse.

Schaduwkanten van moderniteit

Op 1 oktober 1882 maakte redacteur Tonius van der Kulk in het tijdschrift *De Tijdspiegel* de balans van zijn tijd op. Het oordeel van Van der Kulk was hard en pessimistisch. In het moderne leven mocht de welvaart dan wel zijn toegenomen, gelukkiger was men er niet van geworden.⁹ Het leven was ingewikkelder en drukker dan voorheen, aldus de auteur. Deze stelde dat door de medische wetenschap de mensen langer leefden, maar het lichaam en de 'weerstandskracht' zwakker waren geworden. Volgens Van der Kulk werd de snelheid van het leven de mensen te veel, met overspanning en 'zenuwziekte' tot gevolg.¹⁰ Van der Kulk was ronduit negatief over de moderne ontwikkelingen van zijn tijd.

Formeel gezien waren de moderne veranderingen in Nederland juist gunstig. Tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw maakte Nederland een ware metamorfose door. Door de industrialisering was de welvaart op alle niveaus van de samenleving toegenomen en hadden technologie en wetenschap in de vorm van bijvoorbeeld

spoorwegen, de telegraaf en medicijnen het leven vergemakkelijkt en veiliger gemaakt. Woon- en werkomstandigheden werden verbeterd en burgers kregen steeds meer (democratische) rechten.¹¹ Al deze veranderingen werden echter lang niet door iedereen als gunstig ervaren. Bij een minderheid in de samenleving, vooral onder de gegoede burgerij, heerste het gevoel dat de moderne ontwikkelingen een ontwrichtende werking hadden met ronduit nadelige gevolgen voor de maatschappij. Door de modernisering kwamen bijvoorbeeld traditionele verhoudingen - zoals tussen sociale klassen - en identiteiten onder druk te staan. Dit had een diepgaande identiteitscrisis tot gevolg.¹² Zo schreef de Nederlandse theoloog Chantepie de la Saussaye: 'Wij hebben ontwikkeling, wij hebben vrijheid, wij hebben welvaart, wij hebben kiesrecht, maar nu vraagt men allerwege; wat hebben wij aan dit alles?'¹³ Mede door dit gevoel van onzekerheid zochten steeds meer mensen hun heil bij 'kleine religies', zoals spiritisme, boeddhisme en antroposofie, die houvast moesten bieden tegen de onzekerheid die de snelle modernisering teweegbracht.¹⁴

De modernisering maakte het leven ingewikkelder en sneller, wat de zogenaamde 'zenuwziekte' tot gevolg had, zo stelden diverse negentiende-eeuwse auteurs. Burgers werden

immers overladen met meer prikkels dan ooit tevoren.¹⁵ Deze prikkels manifesteerden zich in een overvloed aan nieuws in de dagbladen en in de komst van trein, telefoon en telegraaf. Daarbij werd ook gesteld dat de continue veranderingen in de politieke, sociale en economische domeinen elke vorm van houvast tenietdeden. Het gaat er in feite niet om of het leven ook echt ingewikkelder of sneller was geworden tijdens de eeuwwende. Cruciaal is dat het door een groep burgers zo werd ervaren.

De moderne ontwikkelingen hadden volgens critici niet alleen een mentaal, maar ook een fysiek verval tot gevolg. De industrialisatie en urbanisatie werden als gevaarlijke ontwikkelingen gezien. Zo werd de moderne stad, met haar rokende fabrieken en zwoegende arbeiders, door schrijver en arts Frederik van Eeden verafschuwd en scherp veroordeeld in zijn teksten. De armoedige stadsbevolking werd door Van Eeden dan ook omschreven als 'moderne, leelijke en afzichtelijke menschenhoopen'.¹⁶ De leef- en werkomstandigheden in de moderne stad hadden de mens simpelweg fysiek verzwakt - en zouden de mens alleen maar zwakker maken - aldus moderniteitscritici. Net als in andere delen van West-Europa bestond ook in Nederland de angst dat door de moderne ontwikkelingen de Europese mens zou terugvallen naar lagere ontwikkelingsstadia, ofwel degenereren.¹⁷

Zodoende bestond er in delen van de samenleving een verlangen naar een simpelere, premoderne manier van leven, die niet werd bedreigd door de ongemakken die gepaard gingen met moderniteit. En dit ideale leven werd gevonden tijdens verre reizen, ver weg van het moderne Europa.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Afb. 2: Antropoloog Herman ten Kate was een van de vele wetenschappers die rond 1900 onderzoek deed naar inheemse culturen en hierover publiceerde. Gebroeders Noëlle, Herman ten Kate, circa 1900. Bron: Bibliothèque nationale de France, <https://bit.ly/3YMeKFf>.

Moderniteitskritiek in reisverslagen

Reisverslagen waarin 'de Ander' werd geïdealiseerd en het moderne leven werd bekritiseerd, zijn te verdelen in drie thema's. Deze thema's zijn het lichaam, de manier van leven en de nijverheid van 'de Ander'. Op basis van deze thema's worden de reisverslagen geanalyseerd. Voor diverse auteurs was het lichaam van 'de Ander' indrukwekkend. Dat was overigens niet in lijn met het algemene gedachtegoed. Gedurende de negentiende eeuw gold het witte, mannelijke lichaam als de norm; wat afweek van deze norm werd beschouwd als dichter bij de natuur en daarmee

⁹ Tonius Cornelius van der Kulk, 'Pessimisme en optimisme', *De Tijdspiegel* 39 (1882) 3, 239-265, aldaar 243.

¹⁰ Ibid., 251.

¹¹ Friso Wielenga, *Geschiedenis van Nederland* (Amsterdam 2017) 260; Piet de Rooy, *Republiek van rivaliteiten* (Amsterdam 2005) 146-148.

¹² Arnold Labrie, *Zuiverheid en decadentie. Over de grenzen van de burgerlijke cultuur in West-Europa 1870- 1914* (Amsterdam 2001) 118-119.

¹³ De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*, 149.

¹⁴ Jan Romein, *Op het breukvlak van twee eeuwen* (Amsterdam 1976) 650-651.

¹⁵ Henk te Velde, 'In onzen verslaptent tijd met weeke hoofden'. *Neurasthenie, fin de siècle en liberaal Nederland*, *De Gids* 152 (1989) 1, 14-24, aldaar 16-17.

¹⁶ Jan Bank en Maarten van Buuren, 1900. *Hoogtij van de burgerlijke cultuur* (Amsterdam 2000) 446-449.

¹⁷ Arthur Herman, *The Idea of Decline in Western History* (New York 1997) 119-125.

inferieur.¹⁸ Voor onderstaande reisverslagen gold inderdaad dat het lichaam van 'de Ander' dicht bij de natuur stond, maar werd juist daarom als iets positiefs beschreven. In het artikel Java in het tijdschrift *De aarde en haar volken* lezen we hoe de auteur het lichaam van de 'Javaanse natuurkinderen' vol bewondering beschreef en deze vergeleek met het Europese lichaam. 'Breng eens in Europa zulk een meenigte half naakte menschen bijeen', zo schreef de auteur, 'en ge kunt er zeker van zijn, dat ge allerlei gebreken en misvormingen te zien zult krijgen'.¹⁹ Op basis van de lichamen waren de Javanen natuurlijk, de Europeanen gekunsteld en overbeschaafd, aldus de auteur.²⁰ Eenzelfde redenatie vinden we in het reisverslag *Onder het teken van de Islam* van Jos van Waterschoot. Volgens Van Waterschoot beschikten de 'mooie natuurmenschen' in Noord-Afrika over een krachtig lichaam in tegenstelling tot moderne lichamen. Door de 'harde klanken der techniek' was het lichaam van de moderne mens verzwakt; de wetenschap kon het 'wrakke leven' alleen maar kunstmatig rekken.²¹ In de perceptie van veel auteurs stond het lichaam van 'de Ander' dicht bij de natuur en was het daarom krachtiger dan de moderne mens. In meerdere verslagen valt te lezen hoe auteurs beschrijven hoe soepel 'de Ander' zich kon bewegen in de ongerepte natuur. Daarbij werd direct gesteld dat de moderne mens deze vaardigheid had

¹⁸ Willemijn Ruberg, *History of the Body* (Londen 2020) 15.

¹⁹ 'Herinneringen eener reis op Java', *De aarde en haar volken* 6 (1866) 196-210, aldaar 206.

²⁰ Ibid., 199, 206.

²¹ Van Waterschoot van der Gracht, *Onder het teken den islam*, 78-82.

verloren en daarmee zélf onbeschaafd was.²² De moderne mens was niet langer één met de natuur; uiterst nadelig, volgens de auteurs. In deze bronnen schuilde duidelijk kritiek op de moderne ontwikkelingen die het Europese lichaam zwakker leek te maken. Dit kan niet los worden gezien van de angst voor degeneratie, die in heel West-Europa bestond.

De moderne mens was niet langer één met de natuur

In reisverslagen werd 'de Ander' niet alleen in fysiek opzicht, maar ook op mentaal vlak als gelukkiger en zorgelozer beschouwd dan de moderne mens. De manier van leven van 'de Ander' zou, in tegenstelling tot het Europese leven, niet complex of veeleisend zijn. Volgens antropoloog Herman ten Kate was de bevolking van Llano, ten oosten van de Andes, gelukkig omdat zij zo weinig behoeften hadden. Elektrische verlichtingen en spoorwegen had de bevolking niet nodig; daar kon de beschaafde Europeaan volgens Ten Kate nog wat van leren.²³ In andere reisverslagen over Tahiti, Suriname, Java en India komt dit motief terug: de Europese maatschappij was ingewikkeld, het sociale leven was verwarrend met nervositeit tot gevolg en

²² Charles Boissevain, *Tropisch Nederland. Indrukken eener reis door Nederlandsch-Indië* (Haarlem 1909) 105-106; C.J. Westenberg, 'Verslag eener reis naar de onafhankelijkeதாகlandten ten noorden van het toba-meer', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 19 (1897) 1, 1-112, aldaar 27; Jan ten Brink, *Drie reisverslagen* (Leiden 1894) 35-37.

²³ Herman ten Kate, 'Over Llano en Sierra: fragmenten uit mijn reisjournaal', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 12 (1890) 1, 639-666, aldaar 647.

daarnaast moest men ook nog hard werken. Daartegenover werden de Tahitiaan, Surinamer, Javaan en Indiër geplaatst. Deze verkeerden dan wel in armoedige omstandigheden, maar hadden minder behoeften en leefden nog in en met de natuur. Volgens deze perceptie was dit leven minder ingewikkeld en daarom waren deze mensen veel gelukkiger.²⁴ De schrijver Maurits van Wagenvoort stelde bijvoorbeeld dat in Egypte geluk, rust en bevrediging te vinden was, omdat de Europese drukte, haast en geldzucht daar vreemd waren.²⁵ In een ander reisverslag schreef dezelfde Van Wagenvoort dat in Europa de wetenschap en technologie dan wel mochten floreren, het ware geluk was te vinden in het harmonische, mystieke Oosten.²⁶

In het uitgebreide reisverslag *Tropisch Nederland* van journalist Charles Boissevain zijn de passages waarin de moderne samenleving werd bekritiseerd, talrijk. Moderne ontwikkelingen, zoals de gezondheidszorg, kunstlicht en zelfs

²⁴ G. Verschuur, 'Pondichéry, hoofdstuk van Fransch-Indië', *De aarde en haar volken. Geïllustreerd volksboek* 46 (1906) 1, 41-48, aldaar 46; A.J. van Stockum, 'Verslag van de Saramacca-expeditie', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 26 (1904) 1, 227-310, aldaar 288; Pierre de Myrica, 'Indrukken van Tahiti', *De aarde en haar volken. Geïllustreerd volksboek* 41 (1901) 1, 73-95, aldaar 86; V.J. van Marle, 'Beschrijving van het rijk Gowa', *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* 24 (1902) 1, 535-552, aldaar 536; Ten Brink, *Drie reisverslagen*, 35-37.

²⁵ Maurits van Wagenvoort, *Van Rome naar Jeruzalem* (1898) 110, 208.

²⁶ Maurits van Wagenvoort, *Van Madrid naar Teheran* (1907) 83-117; zie ook Jan de Hond, *Verlangen naar het Oosten* (Leiden 2008) 327-328.

bliksemafleiders, hadden de Europeanen beroofd van hun intuïtie en de 'menselijke vermogens' verzwakt, aldus Boissevain. In de natuur en het leven op Java waren deze vermogens nog wel aanwezig, omdat dor intellectualisme en rationalisme hier niet werden toegepast.²⁷

Het is moeilijk om in deze reisverslagen het motief van de 'nobele wilde' niet te zien. Dit eeuwenoude motief waarin de niet-westerse mens werd afgebeeld als wild en onaangepast - maar daardoor natuurlijk, zorgeloos en gelukkig - werd door veel auteurs toegepast om hun kritiek op moderniteit te uiten.²⁸

Het ware geluk was te vinden in het harmonische, mystieke Oosten

Het waren vooral Nederlandse kunstenaars die tijdens hun reizen met bewondering keken naar de nijverheid van 'de Ander'. Rond 1900 verbleven de kunstenaars Jacobus van Looy en August Legras afzonderlijk van elkaar enkele maanden in Noord-Afrika. Van Looy hekelde de Europese industrialisatie en was daarom tevreden dat het stadje Tetouan in Marokko niet 'bedorven' was en de handwerkslieden hun ambacht nog op straat uitoefenden 'zonder het gejaag en het machinegedruis'.²⁹ August Legras' ervaring was minder aangenaam, zo valt te lezen in zijn verslag. In de steden in Algerije viel het Legras op dat hier de industrialisering onder Europese invloed al had toegeslagen: het 'naïeve schoon', het 'eerbiedwaardige oude' en de

²⁷ Boissevain, *Tropisch Nederland*, 151.

²⁸ Stuart Hall en Bram Gieben (red.), *Formations of Modernity* (Oxford 1992) 300.

²⁹ De Hond, *Verlangen naar het Oosten*, 276.

‘grilligheden van lijn en kleur’ hadden plaats moeten maken voor ijzeren balkons en stijve symmetrie. De traditionele nijverheid was overwonnen door de Europese industrialisatie, aldus een ontstemde Legras.³⁰ Ook in het tijdschrift *De aarde en haar volken* volgde eenzelfde conclusie. De katoenindustrie van de Rhodesische bevolking was ‘ten ondergang gedoemd’ door de opkomst van de goedkope Europese fabrieksproducten, volgens de auteur net zo betreurenswaardig als onvermijdelijk.³¹

Conclusie: moderniteitskritiek als koloniaal discours

Het is duidelijk geworden dat een groep Nederlanders de modernisering rond 1900 met argusogen aanschouwde. In de perceptie van deze groep veranderde Nederland intensief en niet ten goede. Zorgen over de ‘zenuwziekte’ en mentale en fysieke degeneratie werden steeds gekoppeld aan moderne ontwikkelingen zoals industrialisering, urbanisatie en nieuwe technologische uitvindingen. De moderne samenleving had een tegenhanger die werd gevonden in de wereld buiten Europa. In reisverslagen werden niet-westerse mensen steeds omgedoopt tot ‘natuurmensen’, die volgens de auteurs nog niet beïnvloed of verpest waren door de modernisering. In dit artikel heb ik willen aantonen dat Nederlandse reizigers rond 1900 in hun verslagen moderniteitskritiek uitten door de ‘natuurlijkheid’ van ‘de Ander’ te idealiseren.

In deze reisverslagen werd het lichaam, de manier van leven en de nijverheid van ‘de Ander’ vergeleken met diens moderne, Europese tegenhanger. De negatieve karaktereigenschappen

van de Europeaan hadden steeds een relatie met een onderdeel van de moderne samenleving, terwijl ‘de Ander’ gezonder en gelukkiger was omdat deze niet modern was, maar juist ‘natuurlijk’. Zodoende werd het lichaam van ‘de Ander’ geprezen als krachtig en gezond en diens leven als rustig, minder ingewikkeld en gelukkig. Tot slot werd de traditionele nijverheid van ‘de Ander’ beschreven als zuiver en puur. Volgens de auteurs in de verslagen was dit alles in het moderne Europa allang verloren gegaan.

In hoeverre werd dergelijke moderniteitskritiek en idealisering van ‘de Ander’ breed gedragen in de samenleving? Deze trend was zeker niet dominant in Nederland. Maar hoewel reisverslagen met deze boodschap schaars waren, werden ze veel gelezen. Daarbij geldt ook dat deze trend terug te vinden is in bijvoorbeeld etnografische voorstellingen die in Nederland erg populair waren rond 1900. Toch zijn bronnen waarbij ‘de Ander’ juist als achterlijk en onbeschaafd werd beschreven, in tegenstelling tot de eigen samenleving, zeer in de meerderheid.

‘De Ander’ was gelukkiger en zorgelozer dan de moderne mens

Een relevante vraag is in hoeverre bovenstaande beschrijvingen een zogenaamde Europese superioriteit ondermijnden. Daar valt over te twisten. Hoewel het duidelijk is dat de auteurs van deze reisverslagen kritisch waren op moderne ontwikkelingen, passen de beschrijvingen van ‘de Ander’ in een standaard koloniaal discours. Ondubbelzinnig laten de auteurs steeds weer zien dat de moderne Europeaan fundamenteel verschilde van ‘de Ander’. Laatstgenoemde was één met de natuur, zorgeloos, leek te leven in een plaats waar de tijd stilstond en waar ontwikkeling een onbekend begrip was. De moderne mens daarentegen was losgekoppeld van de natuur, stond in het teken van ontwikkeling en was rationeel

en industrieel. De idealisering van ‘de Ander’ en de expliciete kritiek op de moderne, ‘vertroetelde cultuurmensch’ was hooguit een kleine afwijking in het koloniale discours.

In 2022, Roald Bakker graduated from the master Cultural History of Modern Europe at Utrecht University. Roald is interested in a broad range of subjects - from heritage to identity politics - but is mostly specialized in matters concerning (post)colonial history.

Afb. 3: Tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw trokken diverse Nederlandse kunstenaars naar het Midden-Oosten om in contact te komen met zogenaamde ‘ongekunstelde’ culturen. Dit contact gebruikten zij ter inspiratie voor hun kunst. Huwelijksstoet met kamelen in Egypte, C. & G. Zangaki, 1870-1890. Bron: Rijksmuseum Amsterdam, <https://bit.ly/3FRE5F7>.

³⁰ Ibid., 278-280.

³¹ Leo Kooyer van der Veen, ‘Noord-Oostelijk Rhodesia’, *De aarde en haar volken*. Geïllustreerd volksboek 50 (1910) 1, 209-220, aldaar 215.

Afb 1: Francis S. Drake, At an Iroquois Council Fire in "Indian History for Young Folks", 1919. Source: Wikimedia Commons, <https://bit.ly/3FUbkrA>.

A New Approach for a New History

John Healey

In this Inzet, John Healey advocates for an open dialogue between historians and indigenous North Americans to create a more well-rounded, inclusive historical debate. This dialogue can also broaden the perspective of new historical work and deepen personal understanding.

The widespread acclaim for Dr. David Graeber and Dr. David Wengrow's 2021 work, *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*, speaks to the overwhelming need for a revision in how we think about prehistory and the rise of systemic inequality. A detailed review of this book is provided by Omar Bugter in the previous edition of the Aanzet; here, I would like to present an important methodological component for those that choose to carry out this 'new history' based on my own unique experiences.

Fundamental to several of Graeber and Wengrow's main arguments are case studies of indigenous peoples in North

America. Crucially, the immense diversity in societal structures among these groups – from the autocratic, bellicose Calusa to the peaceful, wealth-focused Yurok – is used to demonstrate the creativity and flexibility human beings are capable of mustering in order to create a society that they view as correct. This concept is central to the book's thesis: that we aren't necessarily doomed to suffer horrible inequality as a by-product of modernization; that there are ways to reinvent ourselves if we only have the courage to experiment. The authors furthermore point out that the dialogues which took place between these indigenous peoples and the European

settlers they encountered in the seventeenth century shaped the very way we conceptualize inequality. The so-called 'indigenous critique' of European society held tremendous weight to modern thinkers like Rousseau, who – by giving voice to this critique – would spark a debate about the meaning of 'human progress' and 'egalitarianism' that persists to this day. Over time, however, some authors began to use the indigenous perspective as a means to gain credibility – putting their own words into the mouths of imaginary indigenous people, like author Madame de Graffigny does with fictional Zilia. They thus gave their work the impact of coming from an unbiased outsider, without having to do the work of actually speaking with indigenous people. Overall, it is clear that the emphasis placed on analyzing indigenous American groups in this 'new' study of history cannot be overstated.

The question, then, is how to go about writing on these groups. Graeber and Wengrow point out that there is a tendency among historians to treat indigenous people as either angels or devils, and that in doing so we discard the possibility of having a meaningful dialogue about their past. Rather, they argue, we ought to treat them simply as humans, with all the baggage and complexity that comes with the title. How best to acquire such a nuanced view? Enter my two cents: by speaking with indigenous people.

It is crucial to consider to whom you give voice

For simplicity's sake, I've distilled my reasons for preaching (and practicing) this approach into three core principles, which I'll explain before giving some advice on how to put it into practice. First: it is a valuable historical methodology. As historians such as Dr. Sarah Maza have pointed out, oral history has gained increasing acceptance in the field over the past several decades; the bias inherent to oral accounts actually forming an important part of a history when

appropriately addressed.¹ Graeber and Wengrow's description of interactions between French settlers and indigenous groups in modern Nova Scotia and Quebec provides an example that suffers from the absence of this approach. In describing these encounters, the authors chose to cite exclusively the accounts of Jesuit settlers – the great bias held by many of whom need not be demonstrated here.² If we are willing to accept these records as valid historical evidence while acknowledging their questionable reliability and ulterior motives, perhaps we could extend the same courtesy to the oral histories passed down through generations of indigenous oral historians.

Secondly, to witness the recounting of history as it is done by indigenous groups is a unique and powerful experience. Even if you choose not to include these oral histories as sources for your research, there is still much to be gained from witnessing how they are communicated. I personally had the privilege of experiencing a Mi'kmaw 'blanket exercise', in which participants live through the 'settling' of Canada from an indigenous perspective.³ The purpose of such an exercise is not to gain new information for the historical record, but to deepen your own understanding of indigenous history – to make yourself a more well-rounded historian by seeing things from all sides. This is a crucial process for those intent on making a meaningful contribution to the study of these groups.

¹ Sarah Maza, *Thinking About History* (University of Chicago Press, 2017) 153.

² See for example, Daniel N. Paul, *We Were Not The Savages: Collision Between European and Native American Civilizations*, 4th ed. (Fernwood Publishing, 2022).

³ For more information on the Mi'kmaw people, see the Mi'kmaw Native Friendship Centre: <https://www.mymnfc.com>.

Finally, I wouldn't think to pretend that there is no political aspect to this approach. Spending most of my life in Canada, I've witnessed first-hand the lack of representation indigenous people receive in society at large. Examples of this are innumerable, but perhaps most illuminating is the way in which their stories are so often completely ignored by press and authorities. The presence of a mass grave at the site of the former Kamloops residential school, for example, was known in local oral history for many years, yet was only confirmed with ground-penetrating radar in 2022 – and only then received national attention.⁴ This example speaks to the overwhelming need for a revision in what we consider valuable evidence. Whether or not you choose to be political in writing history, it is a political act. If you choose to study and write about indigenous history, it is crucial to consider to whom you are giving a voice.

Of course, not everyone lives within driving distance of the indigenous peoples whose history they want to study, and I wouldn't want to imply that attending something like a blanket exercise is a prerequisite to good research. My point is that by putting in the effort to open a dialogue, and taking every opportunity you get to witness such unique transmissions of history, you not only broaden the perspective of your work, but also deepen your own personal understanding of what you study. On that note, my advice is simple: indigenous groups often provide easy means of getting in touch because in many cases, they want to have these discussions. It is as easy as going to their website and

finding their email address, or filling in a form. No matter your existing level of knowledge, it can only help to reach out. The pursuit of a new history of humankind presents us with the opportunity to do things differently; let's put our best foot forward and try to do them right.

John Healey is a first-year history student most interested in intellectual and indigenous history. Born and raised in Canada, he has long been exposed to the harmful legacy of colonialism, and is eager to share the message of awareness and reconciliation.

⁴ For more information, see: Ian Austen, "Horrible History: Mass Grave of Indigenous Children Reported in Canada." New York Times. 28 May, 2021. <https://www.nytimes.com/2021/05/28/world/canada/kamloops-mass-grave-residential-schools.html>.

Koninklijk Nederlands
Historisch Genootschap

WORD GRATIS LID VAN Jong KNHG

De jongerentak van de
beroepsvereniging voor historici

Meld je snel aan en geniet heel 2023 van je
studentlidmaatschap met gratis toegang
tot KNHG congressen!

Daarna kost een lidmaatschap slechts €20 per jaar

Aanmelden?
knhg.nl/studentlidmaatschap

Van plattelandsbieb naar ruim twee kilometer archief: Een ode aan dr. Peter Romijn's carrière

Fabienne van Wijngaarden

In this Hoe geschiedenis jij?, Fabienne van Wijngaarden interviews Peter Romijn. Peter is the former head of research for the Dutch Institute for War, Holocaust and Genocide Studies (NIOD). They talked about Peter's past and his work, and Peter was kind enough to include some tips for historians-to-be.

Afb. 1: Peter Romijn. Bron: Peter Romijn.

Dr. Peter Romijn is vijftientig jaar lang Hoofd Onderzoek van het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies geweest. In zijn lange carrière heeft hij veel bijgedragen aan politieke en maatschappelijke discussies rondom oorlogsdokumentatie. Zo was hij onder andere medeverantwoordelijk voor het Srebrenicarapport dat in 2002 tot de val van het kabinet-Kok II leidde. Ook is hij coauteur van het onderzoeksrapport over de onafhankelijkheidsoorlog in Indonesië dat eerder dit jaar werd gepresenteerd. Dr. Romijn heeft van binnenuit gezien hoe de positie van het NIOD en van historici in het Nederlandse publieke debat de afgelopen decennia veranderd is. In juni van 2022 is het voormalig hoofd Onderzoek met zijn welverdiende pensioen. We spraken over zijn prachtige loopbaan. Een indrukwekkende carrière was het zeker, iets wat evident is door het feit dat dr. Romijn een eigen Wikipedia-pagina heeft.

We ontmoeten elkaar op het terras bij het sfeervolle café Hofman op een prachtige herfstige dag. De eerste oranje herfstbladeren versieren de eeuwenoude klinkers van Janskerkhof, iets wat Peter met veel vreugde opmerkt. Het mooie weer heeft Peter goed gestemd, en we vallen meteen in een makkelijk gesprek. Wanneer ik hem vraag in welk onderwerp hij zich op de universiteit verdiept heeft, lacht Peter. 'Dat is lang geleden. We hebben het nu over de jaren zeventig en tachtig.' In die tijd studeerde hij aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG).

'Peru heeft niet meer veel van mij gehoord.'

In de tussentijd is onze wereld ernstig veranderd, maar sommige dingen veranderen nooit. Zo ging Peter, net als veel geschiedenisstudenten nu, geschiedenis studeren omdat hij het 'super interessant' vond. Hij groeide op in een dorp in Drenthe, waar een openbare

bibliotheek werd geopend toen hij twaalf was. Deze bieb lag vlak naast het huis van Peter. 'Dus, ik heb me suf gelezen over geschiedenis,' concludeert Peter. Deze bieb zou later de bakermat van zijn studiekeuze blijken. Ook stimuleerde Peters geschiedenisleraar zijn keuze voor de studie geschiedenis, wat hem van zijn keuze overtuigde. 'Zo ben ik er eigenlijk ingerold.'

Ook het universitaire geschiedenisonderwijs van de jaren zeventig en tachtig was niet al te verschillend van het huidige studieprogramma. Zo vertelt Peter dat hij ook in het eerste jaar 'alle handboeken doorstampte', net als de eerstejaarsstudenten van nu. Hierna volgde twee jaar aan prekandidaatsonderwijs. Hij kreeg veel les over sociaal-economische en politieke geschiedenis, herinnert hij zich. Deze velden vond de jonge Peter razend interessant. Toch was niet alles perfect. Er werd tijdens zijn eerste jaren weinig basis gelegd voor historiografie met klassieke boeken, wat de historicus achteraf erg jammer vindt. 'Het onderwerp bepaalde in onze ogen de relevantie van wat je deed tijdens je studie.' Wel bood de RUG 'contemporaine' geschiedenis, waarop Peter afstudeerde. De richting contemporaine geschiedenis focuste zich vooral op politieke geschiedenis van na 1945. Als die eerste drie jaar, eerst de propedeuse en dan de kandidaatsfase, voorbij waren, kwam je in de doctoraalfase. 'Dan telde je eigenlijk een beetje mee, zeg maar wat tegenwoordig een master is.'

Toen zijn doctoraalfase aanbrak en het tijd werd om een onderwerp te kiezen, richtte Peter zich in eerste instantie op Nederlandse ontwikkelingssamenwerking met Peru. Toch trok een actuele politieke ontwikkeling in Nederland zijn aandacht:

de politieke affaire rondom oorlogsmisdadiger Pieter Menten barstte in 1976 los zodra Peter aan zijn thesis over Peru wil beginnen. Deze oorlogsmisdadiger was de dans ontsprongen in de jaren veertig en kwam opnieuw in de belangstelling omdat hij rijk was geworden door kunstroof in het door nazi's bezette Polen. 'Als studenten hadden we best wel veel invloed op het studieprogramma, dus toen heb ik met een aantal andere collega-studenten een docent gevonden die bereid was om een mastercollege te organiseren, een bronnen-college, over de Nederlandse vervolging van oorlogsmisdadigers.' Zo stortte hij zich volledig op dit nieuwe en actuele onderwerp. 'Peru heeft niet meer veel van mij gehoord.' De Nederlandse vervolging van oorlogsmisdadigers vond Peter voornamelijk interessant omdat hij hier nog niet-ontgonnen bronnenonderzoek voor kon doen, bijvoorbeeld met de bronnen van het Ministerie van Justitie. Hij maakte van dat onderzoek zijn afstudeerscriptie: een keuze die in retrospect de rest van zijn carrière zou tekenen.

'Ik heb ontzettend veel gepraat.'

Zodra hij afgestudeerd was, ging Peter in eerste instantie bij een zuivelfabriek werken. Hij haalt de herinnering lachend op. 'Toen ik afstudeerde was er echt héél weinig werkgelegenheid in Groningen, het was zelfs moeilijk om gewoon een niet-studiegerelateerd baantje te vinden.' Voordat Peter dus aan zijn geschiedenis-gerelateerde carrière begon, heeft hij allemaal uitzendwerk gedaan. Onder academici was er op dat moment ook grote werkeloosheid. 'Toen had ik nog wel het ideaal eigenlijk, van, nou dan ga ik 's avonds hele belangrijke dingen doen. Boeken schrijven en zo, maar dat werkte dus helemaal niet.'

Desondanks wist Peter zich uiteindelijk weer bij het academisch wereldje te voegen. Peter creëerde samen met een docent een werkervaringsplaats waarbij hij de bodem zou leggen voor een proefschrift, dat ook weer ging over de vervolging van oorlogsmisdadigers. Uiteindelijk kwam er een vacature aan het instituut dat tegenwoordig het NIOD is: het instituut waar Peter vijftientig jaar hoofd Onderzoek is geweest. 'Ook weer een klein baantje,' zegt Peter over zijn eerste job. Hij kreeg in 1985 voor twee jaar een 'halve baan'. Sinds dat baantje is Peter, in zijn eigen woorden, bij het NIOD 'blijven hangen'. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Snel, streng en rechtvaardig. Politiek beleid inzake de bestraffing en reclassering van "foute" Nederlanders 1945-1955*.

Op het NIOD werken veel mensen uit verschillende disciplines, maar toch is geschiedenis altijd het fundament geweest van Peters carrière. Het leukste aan zijn baan bij het NIOD vond hij dan ook dat die de mogelijkheid bood om met verschillende typen mensen gedachten uit te wisselen over het verleden. 'Het fijne aan het werken bij NIOD is dat je het gevoel hebt dat het ertoe doet voor mensen buiten het vakgebied.' Hij geeft aan heel veel verschillende en inspirerende mensen te hebben gesproken, ook 'wereldberoemde oude knarren'.

Toch heeft Peter al die tijd niet enkel bij het NIOD gewerkt. Ik vraag het voormalig hoofd Onderzoek naar zijn loopbaan als docent, iets waar hij zichtbaar trots op is. 'Ik ben dus in juni met pensioen gegaan, maar sinds 2002 had ik ook een deeltijd hoogleraarschap aan de Universiteit van Amsterdam (UvA).' Hier begeleidde Peter onder andere proefschriften en masterscripties. Ook gaf hij jaarlijks een keuzevak voor bachelorstudenten. Dit vak heette de

laatste jaren 'Tien jaar oorlog!', om de verbinding tussen de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie in met name Nederlands-Indië te onderzoeken.

Wanneer ik hem vervolgens naar een standaard dag op zijn werk vraag, barst Peter in lachen uit. 'Dat is een moeilijke vraag.' Een gemiddelde werkdag voor Peter bestond eigenlijk bijna niet. Elke dag was anders. 'Ik was verantwoordelijk voor het aan de gang houden van het werk van ongeveer vijfendertig mensen.' Dit betekende veel vergaderen en veel overleggen over projecten en programma's die liepen of die mensen wilden opstarten. Ook functioneringsgesprekken hoorden er bij. 'Ik heb ontzettend veel gepraat.' Peter zag op een dag veel mensen, waaronder ook externe contacten. 'Daar kreeg je een dag wel mee vol.' Het was dan ook voornamelijk ontzettend veel grote en kleine beslissingen nemen, vragen beantwoorden en eens in het jaar een jaarplan maken.

'de periode van de unieke eenling is voorbij'

Peter liet het niet alleen bij aansturen en beslissingen maken, hij deed en doet zelf onderzoek, ook nu hij met pensioen is. Zo schreef hij het boek *De lange Tweede Wereldoorlog* over zijn onderzoek naar tien jaar oorlog, waarover hij later ook les gaf. Die nabijheid van het werkproces was dan ook wat Peters bestuurlijke functie leuk maakte. Het was ook nodig, volgens Peter. Als je te ver van het werk staat, dan neem je de belangrijke dingen, oftewel 'de boeken en de artikelen die ertoe doen en de discussies die ertoe doen,' volgens het voormalige hoofd Onderzoek, minder waar.

De laatste jaren is Peter bezig geweest met een onderzoek naar Indonesië, samen met prof. dr. Remco Raben, die werkzaam is aan de Universiteit Utrecht

en de Universiteit van Amsterdam. Ze schrijven een boek over de informatiekansen over de oorlog in Indonesië. Als alles volgens plan gaat, komt het boek volgend jaar mei uit. De titel staat al vast: *Talen van geweld. Stilte, informatie en misleiding in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Via de website van de Amsterdam University Press zal het direct in open access beschikbaar zijn. Peter kijkt er in ieder geval naar uit.

Tot slot heeft Peter nog wel wat handige tips voor studenten die in hun vakgebied willen blijven werken. Hij presenteert ze methodologisch en netjes genummerd. Tip één is zorgen dat je een onderzoeksstageplek krijgt bij een docent die met onderzoek bezig is dat je interessant vindt. 'Leer die periode echt hoe het werkt en ga netwerken.' Netwerken is essentieel, want zoals Peter het mooi formuleert, 'de periode van de unieke eenling is voorbij'. Daarnaast is het hartstikke leuk om met mensen samen te werken, voegt hij toe. Tip twee is proberen om een overzicht te krijgen van welke discussies spelen in het vakgebied dat voor jou belangrijk is. 'Volg de historiografische debatten, sluit je aan bij online platforms en weet wat je zelf belangrijk vindt,' luidt de conclusie van zijn tweede tip. Tip nummer drie is 'wees niet te krampachtig met carrièreplanning'. Soms brengen de meest verrassende omwegen je ook bij je doel. De laatste tip is misschien wel de belangrijkste: zorgen voor een mooi portfolio. Je kan je acties en keuzes volgens Peter het beste als een routekaart zien. 'Zorg dat je een goed portfolio hebt, dat je altijd aan mensen kan vertellen wie je bent, wat je doet en wat je kunt.' Je hoeft helemaal niet overal in uit te blinken, zolang je maar gewoon een helder verhaal hebt over wie je bent en wat je wilt.

Peter Romijn studied history at the University of Groningen. For twenty-five years, he was the head of research for the Dutch Institute for War, Holocaust and Genocide Studies (NIOD). Next year, he will publish a book on the provision of information in the Indonesian National Revolution.

Scan om direct naar de deluxe versie van dit artikel op onze website te gaan

Afb. 1: Philippe Pétain and Adolf Hitler shaking hands in Montoire-sur-le-Loir under the watchful eyes of German foreign minister Joachim von Ribbentrop, a few months after the French capitulation (October 1940). Source: German Federal Archives, <https://bit.ly/3jtfKhB>.

Destroying Democracy: Philippe Pétain and the Vichy Alternative to the French Republic

Jelle Lammerts van Bueren

In this article, Jelle Lammerts van Bueren explores how and why Philippe Pétain revolted against the democratic institutions of the Third French Republic during the ruling years of the Vichy regime (1940-1944). He does so by analyzing Pétain's radio speeches as well as the anti-democratic laws that were implemented by his regime. A general destruction of democracy was, however, never achieved in France.

In 1973, a group of five right-wing political activists abducted the coffin of a famous French Field Marshall from a cemetery on the small Atlantic island of Île d'Yeu. The group had been formed by Jean-Louis Tixier-Vignancour, a Nazi collaborator during the Second World War and a former member of the pro-colonialist terrorist organization OAS (*Organisation Armée Secrète*).¹ Tixier-

Vignancour put his close friend Hubert Massol - a fellow member of the *Alliance Républicaine pour les Libertés et le Progrès* - in charge of the group. They demanded that the coffin would be reburied at the military cemetery of Douaumont, among the victims of the Battle of Verdun. The impact of the action was enormous. French authorities began a manhunt for the kidnappers and completely locked off Verdun, while the national media were covering the story uninterrupted. Following a chase of three days, French policemen eventually arrested Massol.² After interrogating him,

¹ During the final days of the Algerian War for Independence, multiple French generals founded the Organisation Armée Secrète (OAS). The organization aimed to prevent Algerian independence by conducting terrorist attacks in Metropolitan France and French Algeria. Its members also tried to assassinate French president Charles de Gaulle, yet failed to do so.

² At the time of his arrest, Massol was giving a live press conference, demanding the reburial at the Verdun cemetery.

the national police finally recovered the coffin and brought it back to its original burial site. There, president Georges Pompidou paid his final respects to the Field Marshall by placing flowers on his grave.³

The reason for the uproar concerning the coffin was that it belonged to the most controversial figure in contemporary French history. The man in question was Philippe Pétain, who had saved the French army from certain defeat at Verdun during the First World War while collaborating extensively with the Nazis during the next war.⁴ One of the largest projects of his so-called Vichy regime, named after the location of the seat of government, was the implementation of the *Revolution Nationale*. This counterrevolutionary reform program consisted of a series of anti-egalitarian and anti-democratic measures that proposed an alternative to the prewar institutions of the French Republic. By analyzing both Philippe Pétain's radio speeches as well as the anti-democratic laws that were implemented by his regime, this article will aim to answer the question of how and why Philippe Pétain revolted against the democratic institutions of the Third French Republic during the ruling years of the Vichy regime.⁵

³ Eric Conan and Henry Rousso, *Vichy: An Ever-present Past* (Hanover: University Press of New England 1998) 21. Remembering and honoring Pétain's actions in the First World War has always been a difficult subject for French presidents and often societal backlash was large, either from the left or the right. Deciding not to honor his military accomplishments at Verdun could be regarded as disrespecting a French hero, while honoring him was seen as an affront to the Jewish community and the resistants who had given their life fighting for a free France during the Second World War.

⁴ Frans G.I. Jennekens, *Philippe Pétain: De Ondergang van een Idool* (Soesterberg: Aspekt 2018) 32-36; 53; 110.

During World War II, the democratic institutions of the French Republic were actively destroyed

The Ambiguous Remembrance of Vichy

Following the war, Pétain claimed that he had only collaborated with the Germans to preserve France from a harsh occupational regime. He was not alone. Even the postwar courts that had to try Pétain's actions were deeply divided on whether he should be convicted at all.⁶ Accordingly, the postwar French historiographical stance was that Pétain had been forced to collaborate due to the terrible circumstances he had been confronted with. France had, after all, been faced with a full military defeat against a completely superior enemy. Most prominently, historian Robert Aron presented the "shield-sword thesis", which stated that Charles de Gaulle, leader of the Free French Forces, had been the sword that attacked the Germans, while Pétain had been the shield, protecting the mainland from

⁵ These speeches can be found in several books, written by Philippe Pétain himself, published posthumously in Paris, in 1989. They originate from the following sources: Philippe Pétain, *Paroles aux Français: Messages et écrits* and *Discours aux Français*. It should be noted that the Vichy regime lost most of its already limited power following the definitive German occupation of the Zone Libre. For a more elaborate report on this so-called Fall Anton, please see: Miranda Pollard, *Reign of Virtue: Mobilizing Gender in Vichy France* (Chicago: University of Chicago Press 2012) xiii.

⁶ Gordon Wright, "Vichy Revisited," *Virginia Quarterly Review* 34 (1958): 4, 501-514, here: 507. Pétain himself spoke of the danger of polonisation. This term refers to the idea that France would face the same fate as Poland in case of refusal to meet German demands, effectively becoming a German colony filled with ghettos and labor camps.

Afb. 2: Pro-Pétain slogan displayed at the headquarters of the *Action Française* in Lyon (November 1940). Source: Wikimedia Commons, <https://bit.ly/3Gi3Xvi>.

German colonization.⁷

The historiographical interpretation of events changed significantly from the 1970s onwards. According to a new generation of international historians, some ministers in Pétain's government were indeed fighting for a free France while being supervised by the Germans. However, most of these ministers, including Pétain, were at the same time convinced that radical and anti-democratic renovations were required to achieve a new, stronger France. The most prominent historian in this new line of thought was Robert O. Paxton, an American scholar who did not solely use French primary sources, but also consulted American and German ones.⁸ He concluded that certain French

politicians actively attempted to destroy the democratic institutions of the French Republic.⁹ According to historians Thomas R. Christofferson and Michael S. Christofferson, it was Pétain who took the lead in this process.¹⁰ As the following sections of this article will show, Pétain was indeed highly concerned with the institutional frameworks of the Third Republic and made no secret of his desire to get rid of them.

The First Signs of Major Change

In June 1940, six weeks after the German invasion of France had begun, a fierce debate was raging within the French war cabinet. While prime minister Reynaud acknowledged that the war was lost, he hoped to continue the fight against the Germans from the French colonies. Pétain - the then vice-prime minister - opposed him and called for an armistice. Supported by the mostly right-wing, conservative majority of the cabinet, Pétain got his way and was

⁹ Clifford, *Commemorating the Holocaust*, 58; Paxton, *La France de Vichy*, Introduction.

¹⁰ Thomas R. Christofferson and Michael S. Christofferson, *France during World War II: From Defeat to Liberation* (Fordham: University Press 2006) 34-35.

⁷ Rebecca Clifford, *Commemorating the Holocaust: The Dilemmas of Remembrance in France and Italy* (Oxford: University Press 2013) 56-57; Robert Aron, *Histoire de Vichy 1940-1944* (Paris: Les Productions de Paris 1954). Poliakov, *Bréviaire de la Haine* (Paris: Calmann-Levy 1951); Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (Yale: Quadrangle Books 1961).

⁸ Clifford, *Commemorating the Holocaust*, 57-59; Robert O. Paxton, *La France de Vichy* (New York: SEUIL 1972); Wright, "Vichy revisited," 506-507.

immediately appointed as Reynaud's replacement.¹¹ He started negotiations with the Germans and managed to conclude a temporary truce on June 22, 1940.¹² The conditions for the armistice were harsh and humiliating. France lost Alsace-Lorraine to the *Reich*, its army was largely disarmed, and the French fleet was forbidden to leave port.¹³ Additionally, a big part of the French nation was put under direct German occupation. Only the southeastern part of the country, the *Zone Libre*, was left to French administrators. However, the Germans kept considerable influence there as well. Pétain's new government, which was to lead the new French state in the *Zone Libre*, decided to reside in the small spa town of Vichy.¹⁴

Via the *Radio Nationale* - which was led by the previously mentioned Nazi collaborator Jean-Louis Tixier-Vignancour - Pétain regularly informed the French people about the wartime situation. A few days before the armistice, he first explained why he blamed the prewar democratic institutions for the French defeat. According to Pétain, France had lost its traditional values, while Germany had used its traditions to grow stronger and overwhelm the weakened French republic. He stated that the French nation had become weak, feminine, and unable to mount an appropriate defense

¹¹ *Ibid.*, 34.

¹² *Ibid.*, 34-35.

¹³ "Armistice between France and Germany," *The American Journal of International Law* 34 (1940): 4, 173-178.

¹⁴ Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 35-38. One of the reasons that the spa town of Vichy was chosen was because of the large number of luxury hotels.

against the superior German mindset.¹⁵ In a second speech only three days later, the newly-appointed prime minister ranted against the prewar urbanization of France and expressed that he wanted to focus on France as a historically agrarian society again. He subsequently compared the state of France after its crushing defeat to the state of a field after a bad harvest.¹⁶ The farmers would straighten their shoulders, get back to work, and sow a newer, better crop.¹⁷

Motherhood was revered and Mother's Day was elevated to a national holiday

The most important question was how Pétain would translate his utopian-traditionalist vision into policy. After all, the republican institutions were still in place and Pétain was merely a prime minister without dictatorial powers. To this end, Pétain's main parliamentary ally, the conservative former prime minister Pierre Laval, pressured his colleagues into giving Pétain emergency powers to govern without parliamentary supervision. According to Laval, "parliamentary democracy had lost the war and had to fall."¹⁸ As a result, Pétain obtained massive parliamentary support, even from socialists like Léon Blum.¹⁹ On July 11, 1940, the parliament

¹⁵ Philippe Pétain, "Discours du maréchal Pétain radiodiffusé le 17 juin 1940," in: *Paroles aux Français: Messages et écrits*, ed. Philippe Pétain (Lyon: Lardanchet 1941).

¹⁶ Pétain, "Appel du 20 juin," in: *Paroles aux Français*.

¹⁷ Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 42.

¹⁸ *Ibid.*, 37. Original text in French: "La démocratie parlementaire a perdu la guerre, elle doit tomber." (Own translation.)

¹⁹ *Ibid.*, 37

granted Pétain absolute power, after they had allowed him to rewrite the French constitution a day earlier.²⁰ The French parliament had taken itself down and would no longer form an obstacle to Pétain's vision.

As *chef d'état*, Pétain made no secret of his plans for a new France. In a third radio speech, in July 1940, he justified his dictatorship, expressed his hatred toward international capitalism and socialism, and stated that he wanted to fight for a new economic order of agrarian autarky.²¹ Pétain, as the last prime minister of the Third Republic, wanted to destroy the democratic institutions of that very same republic. Assisted by Laval and the parliament, Pétain thus ended democratic rule in France and instituted his dictatorship. Although he had not revealed his policies in a detailed manner yet, Pétain already expressed his interest in exploring a more authoritarian form of governing that would eventually also see an active partaking in the deportation of the French Jews.

Even saying the word "republic" out loud was forbidden

Vichy's Revolt Against the Democratic Republic

Following the devastating defeat during the German invasion, Pétain stated that the French nation had to reinvent itself completely. According to the new French dictator, the battle cry of the French Revolution – "*liberté, égalité, fraternité*" – was no longer useful to French society since it had weakened the French spirit.²² Important French ideals, like

Catholicism and the accompanying paternalistic family, had been lost as a result of republicanism and parliamentarianism. Pétain consequently replaced the motto with a new chant, namely "*travail, famille, patrie*."²³ With this symbolic replacement, once again announced on the *Radio Nationale*, the *Revolution Nationale* commenced.²⁴ Vichy's main inspiration in this counterrevolutionary reform program was Charles Maurras (1868-1952).²⁵ This antisemitic, monarchist politician led the *Action Française* movement, which was known for its adherence to nationalistic Catholicism and its anti-democratic, anti-egalitarian ideas.²⁶ It had been founded during the Dreyfus Affair - in which a Jewish captain in the French military had been wrongfully accused of German espionage - and showed clear tendencies of antisemitism.²⁷ Maurras himself was a

²³ Ibid., 46. (Own translation: "work, family, fatherland".)

²⁴ Debbie Lackerstein, *National Regeneration in Vichy France: Ideas and Policies, 1930–1944* (London: Routledge 2016) 79-80; Klaus Mehnert, "The Armistice of Compiègne; French Constitutional Acts of July 10, 1940; Speeches of Marshal Pétain of October 11, 1940, and of October 30, 1940," *The XXth Century* 3 (1942): 1, 77-80, here: 78-80.

²⁵ H.R. Kedward, "Patriots and Patriotism in Vichy France," *Transactions of the Royal Historical Society* 32 (1982), 175-192, here: 175-176.

²⁶ S. Wilson, "The Action Française in French Intellectual Life," *The Historical Journal* 12 (1969): 2, 328-350.

²⁷ Laurent Joly, "D'une guerre l'autre. L'Action française et les Juifs, de l'Union sacrée à la Révolution nationale (1914-1944)," *Revue d'histoire Moderne & Contemporaine* 59 (2004): 4, 97-124, here: 97.

strong proponent of anti-immigration laws and the expulsion of foreigners and elements of "French decadence," including Protestants, Jews, freemasons, and communists.²⁸

Maurras' ideas were incorporated in three distinct ways, resembling the new motto of the French state. Firstly, in terms of "*travail*", Pétain argued for a corporatist economic system. He believed that capitalism and socialism were partly responsible for the decline of the French nation and were the reason for what he perceived as unprecedented decadency. The national economy would, therefore, have to be organized along professional lines to avoid any potential class struggle.²⁹ An important element of the new economic policies, aligned with the traditionalist spirit of Pétain's beliefs, was that France had to return to its agrarian roots. Via the framework of the *Revolution Nationale*, Pétain turned this traditionalist idea into actual policy. Family farms were granted large amounts of land for free and

Afb. 3: Propaganda poster of the *Revolution Nationale* portraying the "decadent" Republic on the left and the "disciplined" *État Française* on the right (1940-1942). Source: L'Histoire Par L'Image, <https://bit.ly/3GiDa1Q>.

²⁸ Kedward, "Patriots and Patriotism in Vichy France," 175.

²⁹ Paul Vaucher, "National Revolution in France," *Political Science Quarterly* 57 (1942): 1, 7-27, here: 21-23; Mehnert, "The Armistice of Compiègne," 79-80.

members of agrarian families who owned such a farm were much less likely to be sentenced to death in criminal court.³⁰

Secondly, in terms of "*famille*", these larger families were also part of another component of the *Revolution Nationale*, namely the restoration of the traditional, paternalistic family in correspondence with Maurras' teachings about Catholicism. Following radio announcements on the importance of this element, Pétain issued multiple decrees that were supposed to force women to stay at home and take care of the children, while the men were working to provide for their families.³¹ Married men who applied for government jobs were given preference over unmarried men. Women lost the right to control their income, which was immediately transferred to a man in the family.³² For these policies, Nazi ideology was regarded as exemplary. In Nazi Germany, women had been forced to stay at home and raise as many children as possible before the war, which, according to Pétain, had given the Germans more young men to serve in the army.³³ To encourage French women to act more like German women, motherhood was revered and Mother's Day was elevated to a national holiday.³⁴

³⁰ Vaucher, "National Revolution in France," 21; Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 39; 52-53.

³¹ Pétain, "Discours du maréchal Pétain radiodiffusé le 17 juin 1940".

³² Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 43.

³³ Pétain, "Discours du maréchal Pétain radiodiffusé le 17 juin 1940".

³⁴ Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 45.

The third series of measures, aligned to the concept of “*patrie*”, consisted of the unwanted policies and the anti-democratic laws that were implemented in the *Zone Libre*. Although the Third Republic had only been temporarily dissolved in July 1940, republicanism was later totally renounced by the Vichy government.³⁵ Referring to France as a republic became punishable by law and even saying the word “republic” out loud was forbidden.³⁶ Apart from these symbolic laws, there were also concrete plans to ban certain groups from French society. The groups that - according to the nationalistic, Catholic, and antisemitic ideology of Maurras - were destroying *la France profonde* were isolated from the rest of the population.³⁷ The unwanted freemasons, communists, Jews, and Romany lost their citizenship and those without a French father were even prohibited from working in the public sector.³⁸ A particularly dark episode of the unwanted policies was the deportation of a great number of French Jews by the Nazi and Vichy authorities, motivated by Nazi pressure and the ideological willingness of Vichy.³⁹ To facilitate his policies, Pétain called the

paramilitary *Légion* onto the scene to arrest the aforementioned “unwanted” of French society and to maintain public order.⁴⁰

Pétain’s *Revolution Nationale* would be practiced for almost a year. It showed the Marshall’s commitment to this long-term project with its habits, symbolic and practical laws, and a new form of paramilitary law enforcement. However, the Vichy government was mostly unable to execute its policies, because of the constant pressure of German occupation (for which the French themselves had to pay).⁴¹ The corporatist state never achieved its goals since the Germans transported most French resources to the *Reich*. Besides, Frenchmen were forced to work in Germany as “emergency laborers”. French women thus remained part of the workforce when they replaced their deported husbands or were forced into prostitution to feed their children.⁴² Ultimately, in 1942, the illusion of a new French order was definitively broken when the *Wehrmacht* occupied the *Zone Libre* to prevent Vichy France from joining the Western Allies.⁴³ Pétain would officially remain in office without any

executive power for the remainder of the war and when the Allies got too close he was forcefully transferred to Sigmaringen in Germany.⁴⁴ His efforts to replace French democracy with an authoritarian system, motivated by the shame and humiliation of the defeat against the Germans in June 1940, did not work out.

Conclusion: Vichy After World War II

During his term as prime minister and later *chef d’état* of France, Philippe Pétain delivered multiple speeches condemning the Third Republic and introducing his vision for a new, more authoritarian French future. Pétain was shocked by the German victory and blamed the institutions of the Third Republic, its allies, and its values for the capitulation. In his view, only by imitating Germany could the French nation restore itself to its rightful place in a postwar European order. Although he implemented multiple anti-democratic policies, the general destruction of democracy was never achieved. After the war, France returned to its democratic system, albeit with many changes compared to the structures of the prewar republic.

Vichy would always remain a sensitive topic in the French political arena. As discussed, certain French historians regarded Pétain’s collaboration as a positive act of sheltering France from German occupation. Most politicians, however, denounced the Vichy past, although there were also those who argued for the rehabilitation of collaborators. For example, the leader of the French right-wing *Front National* party, Jean-Marie Le

Pen - when campaigning for presidential candidate Tixier-Vignancour in 1965 - stated that “it was much easier to resist from London than from France.”⁴⁵ In this way, he referred to how Tixier-Vignancour (and Pétain) had been brave enough to remain in France and face the Germans, while his political opponent, Charles de Gaulle, had fled to London. This call for the rehabilitation of the collaborationists has haunted the French (extreme) right since the end of the war.

Even today, there are political movements and leaders, like Éric Zemmour of the nationalistic right-wing movement *Reconquête*, that adhere to Aron’s “shield-sword thesis”, portraying Pétain and Vichy as a way to protect the French population. Additionally, the *Rassemblement National* (renamed from *Front National*) struggles with the pro-Vichy image that is still connected to it. Although the party aims to dissociate itself from Le Pen’s Vichyist remarks, it remains to be seen whether the French (extreme) right will ever manage to fully bury the Vichy spirit with Pétain at the cemetery of Île d’Yeu.

Jelle Lammerts van Bueren is a Research Master student in History at Utrecht University and Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne. His research is focused on the postwar democratization processes in Western Europe and French internal politics of the twentieth and twenty-first centuries.

³⁵ Ibid., 37-38; 60.

³⁶ Civilis, “French Democracy Underground,” *The Virginia Quarterly Review* 18 (1942): 1, 14-28, here: 14; 17.

³⁷ (Own translation: “the true France.”)

³⁸ Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 39-40; 42.

³⁹ For a more extensive account on the Vichy crimes against the Jewish population, please see the following work by Marrus and Paxton: *Vichy France and the Jews* (Stanford: Stanford University Press, 2019). Although the original work was written in 1981, this second edition comprises another thirty years of scholarship on the subject.

⁴⁰ Jewish Virtual Library, “Marshal Petain’s Address to the French People in Vichy,” speech of August 12, 1941, <https://bit.ly/3FVAPZj>, accessed on June 10, 2020.

⁴¹ Vaucher, “National Revolution in France,” 17-18.

⁴² Christofferson and Christofferson, *France during World War II*, 44-45.

⁴³ Robert O. Paxton and Nathalie Marquès-Léal, “Le régime de Vichy, Était-il Neutre?” *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains* 194 (1999), 149-162, here: 149; Claude Langlois, “Le Régime de Vichy et le Clergé: d’après les ‘Semaines Religieuses’ des Diocèses de la Zone Libre,” *Revue Française de Science Politique* 22 (1972): 4, 750-774, here: 750.

⁴⁴ Jennekens, *Phillipe Pétain*, 176-182. Allegedly, Pétain protested heavily against this transfer away from French territory. When the war was nearing its end, he fled to the Swiss border and handed himself over to French authorities. He was initially condemned to death. However, president Charles de Gaulle intervened and changed his sentence into lifelong imprisonment.

⁴⁵ Julian Jackson, “General de Gaulle and His Enemies: Anti-Gaullism in France Since 1940,” *Transactions of the Royal Historical Society* 9 (1999) 43-65, here: 65.

Afb. 1: Claire en Geillis Duncan tijdens de heksenvervolging. Bron: Sony Pictures Television Inc.

Outlander of Outlandish?

Marissa van de Kreke

Menig serieliefhebber zal deze tv-show gezien hebben: de fantasie hitserie *Outlander* (2015). Ik ben zelf ook een enorme fan van *Outlander*, maar niet alleen om het verhaal, de acteurs en de prachtige Schotse omgeving. Ik ben een klein beetje bevooroordeeld door mijn voorliefde voor Schotland, maar deze serie is een enorme aanrader omdat de schrijvers op historisch gebied bijna alles bij het rechte eind hebben.

Jullie kunnen dit vast allemaal beamen: als historicus kun je niet normaal naar een historische film of serie kijken zonder kritisch te zijn op de accuraatheid. Dat heb ik ook bij *Outlander*. Ik ben een echte nerd op het gebied van Schotse en Engelse geschiedenis, daarom had ik al wat voorkennis toen ik aan de serie begon. Wat mij opviel was dat sommige dingen toch niet overeenkomen met het daadwerkelijke verleden. Uiteraard moeten we in ons achterhoofd houden dat *Outlander* een fantasieserie is en er daarom ook wat dingen niet echt gebeurd zijn.

In deze editie van 'Onder een historische loop' zal ik beschrijven wat in *Outlander* historisch juist is en wat niet. Hierbij focus ik mij vooral op de eerste drie seizoenen van de serie en dan voornamelijk op de Slag bij Culloden

(1746). In dit artikel zal ik mijn bevindingen onderbouwen met achtergrondinformatie die *Outlander* in een historische context zal plaatsen.

De politieke impact van *Outlander* is groot geweest. In 2014 was er in Groot-Brittannië een referendum over de onafhankelijkheid van Schotland. Het was eigenlijk de bedoeling dat *Outlander* ook in dit jaar in première zou gaan. Er gaat een gerucht rond dat de Britse premier David Cameron wilde dat *Outlander* later in première zou gaan omdat de serie te veel invloed zou hebben op de politieke situatie in Groot-Brittannië. *Outlander* is daarom in 2015 uitgekomen en is destijds ook alleen uitgezonden in de Verenigde Staten en op het Europese vasteland.¹

Het verhaal

Outlander is gebaseerd op de gelijknamige boekenserie van de Amerikaanse schrijfster Diana Gabaldon. De serie volgt het leven van de Engelse Claire Randall, die tijdens de Tweede Wereldoorlog een verpleegster is. In 1946 gaat zij op een romantische reis met haar man, historicus Frank Randall, in Schotland. Samen stuiten zij op een magische steencirkel. Wanneer Claire een van de stenen aanraakt, valt ze door de tijd terug naar het jaar 1743. Ze komt midden in de Schotse Hooglanden terecht, waar de spanningen tussen Engeland en Schotland al hoog oplopen. Ze ontmoet er de Schot Jamie Fraser. Haar relatie met hem groeit al snel uit tot een romance en Claire raakt betrokken bij de Jacobijnse opstanden die woeden van 1745 tot 1746. De rode draad door de serie is dan ook de historische kennis van Claire. Kan zij met deze kennis het verleden veranderen?

Vechten om de troon

De serie focust zich voornamelijk op de Jacobijnse opstanden die in 1746 uitmondten in de Slag bij Culloden. De slag wordt uitgevochten door de hertog van Cumberland, zoon van de Hannoveraanse koning George II aan de Britse kant en *bonnie prince Charlie*, Charles Edward Stuart, aan de Schotse kant. Hij wilde de monarchie heroveren om zijn vader, James Stuart, terug op de troon te zetten. Aanhangers van dit doel worden daarom Jacobieten genoemd.² De spanningen tussen Schotland en Engeland kennen een zeer turbulente en interessante geschiedenis. In 1688 werd de katholieke koning James II afgezet en

¹ Zoë Shacklock, 'On (Not) Watching Outlander in the United Kingdom', *Visual Culture in Britain* 17 (2016) 3, 311-328, aldaar 311-312.

² De naam 'Jacobieten' is afgeleid van de politieke beweging: jacobitisme. Welke weer verwijst naar de naam Jacobus (James) II en VII, de opa en vader van Charles Stuart. De Jacobieten streden voor het herstel van de Stuart dynastie in Groot-Brittannië. Dit is de hoofdoorzaak van het conflict tussen Groot-Brittannië en Schotland.

de Stuart-dynastie werd in 1714 vervangen door de Duitse protestantse Hannoveraanse dynastie. Om *Outlander* goed te kunnen begrijpen, is vooral kennis van de Slag bij Culloden belangrijk. Deze gebeurtenis zal voor altijd een grote invloed hebben op de geschiedenis van Schotland.

Waar het productieteam van Outlander enorm goed aan gedaan heeft, is het in de arm nemen van een gespecialiseerde historicus

In *Outlander* wordt in seizoen een en twee toegewerkt naar het uitbreken van de Slag bij Culloden in seizoen drie. Er zijn hierbij verschillende elementen die de schrijvers bij het rechte eind hebben en een aantal waarbij ze net de plank misslaan op historisch gebied. Waar het productieteam van *Outlander* enorm goed aan gedaan heeft, is het in de arm nemen van een gespecialiseerde historicus. Deze adviseert hen bij het schrijven van de scripts. Archeoloog dr. Tony Pollard is verbonden aan de Universiteit van Glasgow en is gespecialiseerd in de Jacobijnse en Schotse geschiedenis. Overigens is hij ook directeur van het *Centre for Battlefield Archeology* en professor op het gebied van conflictgeschiedenis en archeologie. We kunnen dus stellen dat Pollard kennis van zaken heeft. Dat blijkt ook uit een interview dat hij gaf aan de site *British Heritage Travel*. Hierin vertelt hij over de keuzes die gemaakt zijn in het portretteren van de Slag bij Culloden. In de serie wordt enorm gefocust op de vijandelijkheid tussen Engeland en Schotland. Dit is ook iets wat Pollard weerlegt in het interview. Hij geeft toe dat het enorm moeilijk is om de realiteit van de geschiedenis goed weer te geven: 'As ever with history, the reality is a lot more

Afb. 2: Filmlocatie Doune Castle in Schotland. Bron: Marissa van de Kreke.

complicated and the edges are blurred'.³ Volgens hem was de vijandelijkheid tussen Engeland en Schotland minder zwart-wit dan deze in *Outlander* lijkt. Er waren namelijk ook Schotten aan de Britse kant en Britten die de kant van Schotland kozen. Het was ook meer een oorlog tussen de Highlands en de Lowlands, het noorden en zuiden van Schotland.⁴

De gevolgen van de Slag bij Culloden

Vooraf op cultureel gebied betekende de Slag bij Culloden het einde van vele Schotse tradities. Het dragen van kilts en het spelen van de doedelzak werden verboden door de Britse regering, met als doel de Hooglandse tradities voorgoed te vernietigen.⁵ Hierbij werden ruim duizend Schotten van het leven beroofd. Pollard geeft ook aan dat de gevolgen van de slag enorm waren. Zo werd het clansysteem van de Schotten verboden. Het doel hiervan was om de

³ BHT Staff, 'Keeping it real with Outlander's historical advisor' (versie 22 november 2022), <https://britishheritage.com/art-culture/outlander-historical-advisor> (26 november 2022).

⁴ Ibidem.

⁵ National Army Museum, 'Battle of Culloden', <https://www.nam.ac.uk/explore/battle-culloden> (24 november 2022).

machtspositie van de clans te ondermijnen om zo een volgende opstand te voorkomen. De overgebleven Jacobieten moesten meevechten in het Britse leger of werden naar de kolonies verscheept als dwangarbeiders.⁶ Uiteindelijk zorgden de economische groei en industriële revolutie ervoor dat de Hooglanden leegstroomden. In de Schotse geschiedenis wordt Culloden dan ook aangemerkt als het begin van de *Highland Clearances*.

De vijandelijkheid tussen Engeland en Schotland was minder zwart-wit dan in *Outlander* is afgebeeld

In *Outlander* wordt deze periode ook zeker waarheidsgetrouw afgebeeld. De hoofdpersoon Jamie Fraser overleeft de Slag bij Culloden en wordt later opgepakt en gevangengezet. Tijdens het kijken van deze scènes ontdekken we de impact die de slag had. In de gevangenis zien we de mannen die de slag hebben overleefd. Een van de personages heeft een klein stukje tartan bewaard, een Schotse ruit met een specifiek patroon en kleurenschema. Elke Schotse clan of familie had een eigen tartan, die te zien

⁶ BHT Staff, 'Keeping it real with Outlander's historical advisor'.

is op de kilt die de mannen droegen. De serie laat ook zien dat de gevangenen uiteindelijk worden gedeporteerd naar de kolonies, zoals ook echt gebeurde.

Outlander zou te veel invloed hebben op de politieke situatie in Groot-Brittannië

Conclusie

Het is misschien al duidelijk dat ik fan ben van *Outlander*. De serie zit zeer goed in elkaar. De fantasie-elementen worden samen met de historische elementen op een goede manier gecombineerd, waardoor het geheel zeer geloofwaardig is. Natuurlijk worden er wel eens wat foutjes gemaakt en is de serie niet historisch perfect. De imperfecties die er zijn, worden door een seriekijker zonder historische achtergrond misschien niet zo snel opgemerkt en dus vind ik dat we kunnen zeggen dat *Outlander* over het algemeen historisch correct is. Als je liefhebber bent van historische fantasy series is *Outlander* zeker een grote aanrader.

Marissa van de Kreke is tweedejaars bachelor geschiedenisstudent aan de Universiteit Utrecht. Ze volgt op dit moment het verdiepingspakket in cultuurgeschiedenis en heeft een grote interesse in onderwerpen die te maken hebben met media en cultuur. Dit jaar is ze voor het eerst redacteur bij de Aanzet, waar ze zich voornamelijk gaat bezighouden met redactietaken en ook af en toe artikelen zal schrijven.

Scan om direct naar de deluxe versie van dit artikel op onze website te gaan

Afb. 3: The Battle of Culloden in *Outlander*. Bron: Sony Pictures Television Inc.

Afb. 1: De *Empire Windrush* was het eerste schip waarop Caribische migranten aanmeerden in het Verenigd Koninkrijk. Bron: Imperial War Museum, <https://bit.ly/3V1G0g9>.

Het Windrushschandaal: zweven tussen grenzen

Rémon Masselink

Merely five years ago, dozens of British subjects were wrongly detained and deported by the government of the United Kingdom. This crisis is otherwise known as the 'Windrush scandal', named after the ship that one of the first groups of West Indian immigrants arrived on. Rémon Masselink investigates its historical context to better understand this *hostile environment*. He does so by looking back at the creation of national borders, the immigration policies of the twentieth century and the *everyday bordering* of today. He concludes that Windrush is the result of a Western and white sense of superiority.

Op 22 juni 1948 meerde de *Empire Windrush* aan in de haven van Tilbury, Essex.¹ Ongeveer 500 Caribiërs werden hier door het Britse *Colonial Office* verwelkomd.² Ze waren op zoek naar

werk en een permanente plek om te verblijven. In de jaren erna volgden nog vele andere migranten. Volgens de Britse overheid waren ze welkom, vooral na de instelling van de *British Nationality Act 1948*. Daarin werd namelijk vrijheid van migratie aan alle 'onderdanen' van het Britse Gemenebest verschaft.³

¹ Royal Museums Greenwich, 'The Story of the Windrush', <https://bit.ly/3WLRVj5> (juni 2022).

² '148 West Indians have found jobs', Daily Mirror, 2 juli 1948, via British Newspaper Archive; 'West Indians Arrive', The Scotsman, 22 juni 1948, via British Newspaper Archive.

³ The National Archives, UK Public general Acts, 1948 c. 56, 'British Nationality Act 1948', <https://bit.ly/3WumQ3R>; Huon Wardle en Laura Obermuller, 'Windrush generation' and 'hostile environment': symbols and lived experiences in Caribbean migration to the UK', *Migration and Society* 1 (2019) 2, 81-89, aldaar 82.

Maar recentelijk bleek dat deze migranten en hun kinderen toch niet zo welkom waren als gedacht.⁴ In oud-premier Theresa May's *hostile environment* werd een groot deel van de Brits-identificerende migranten de stuipen op het lijf gejaagd omdat ze plotsklaps uitsluiting van openbare diensten of zelfs deportatie onder ogen zagen.⁵ Onder de Britse bevolking kwam het bekend te staan als het Windrushschandaal, vernoemd naar de boot waarop de eerste Caribiërs aanmeerden.

Deze Caribiërs zijn tussen wal en schip beland wegens een grote hoeveelheid veranderingen in het immigratiebeleid van de Britse overheid tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw. Deze serie *Nationality Acts* veranderde constant de voorwaarden van het Britse burgerschap, bijvoorbeeld ten opzichte van burgers van het Britse Gemenebest.⁶ Hiermee wijzigde ook telkens het immigratiebeleid, tot in de eenentwintigste eeuw aan toe. Er werd en wordt dus constant gerommeld met de positie van burgers van het Gemenebest in het Verenigd Koninkrijk (VK).

Plotseling werden deze Brits-identificerende migranten de stuipen op het lijf gejaagd

⁴ Luke de Noronha, 'Deportation, racism and multi-status Britain: immigration control and the production of race in the present', *Ethnic and Racial Studies* 42 (2019) 14, 1-18.

⁵ Om de grote immigratiegolf uit Polen in te dammen, introduceerde May een pakket maatregelen tegen illegale migranten. Opeens bleek dat de Caribische immigranten, die onder legale voorwaarden binnen waren gekomen, ook binnen deze groep vielen.

⁶ Voor een beknopte geschiedenis zie Helena Wray, 'The 'Windrush Generation' and Citizenship' (versie 2 mei 2018), <https://bit.ly/3jvQ83k> (25 april 2022).

Maar om 'Windrush' beter te begrijpen, moeten we verder kijken dan alleen de aan migratie gerelateerde *Acts* van de twintigste eeuw. De wortels van het schandaal liggen in de tweede helft van de negentiende eeuw. Door het weren van immigranten werden in deze tijd langzamerhand grenzen, nationaliteit en de natiestaat steeds belangrijker.⁷ Hoe kan het Windrushschandaal verklaard worden als we terugrijpen op de bredere historische context, die teruggaat naar imperiale migratielwetten en het ontstaan van nationaliteit als categorie van uitsluiting in het Britse Rijk en daarna Gemenebest in de lange negentiende eeuw?

Het verharden van grenzen in de negentiende eeuw

Om het schandaal beter te kunnen begrijpen moeten we terug in de tijd. We moeten naar de tijd waarin een grote vijand van deze 'illegale' immigranten zich steeds duidelijker manifesteerde in de maatschappij: gecontroleerde immigratie. In de tweede helft van de negentiende eeuw, toen westerse imperiale mogendheden het machtigst waren, heerste er ook een westers superioriteitsgevoel. De meeste witte westerlingen geloofden dat zij het uitverkoren volk waren om over de wereld te heersen.⁸ Daarom behoorde volgens hen alle rijkdom in de handen van witte mensen, al helemaal als het ging om rijkdommen uit 'witte' landen of

⁷ Marilyn Lake en Henry Reynolds, *Drawing the Global Colour Line: White Men's Countries and the International Challenge of Racial Equality* (New York: Cambridge University Press 2008).

⁸ Rudyard Kipling, 'The White Man's Burden', *McClure's Magazine* 12 (1899) 4; American Association of Biological Anthropology, 'AABA Statement on Race & Racism', <https://bit.ly/3hS5PI3> (8 december 2022).

de vestigingskoloniën.⁹

De angst voor het verliezen van 'eigen' rijkdom is te verklaren aan de hand van de 'concurrentie' die witte arbeiders zagen in niet-witte migranten. Dit was het geval in Californië in 1848.¹⁰ Chinese immigranten, gelokt door de *Gold Rush*, moesten volgens witte arbeiders uitgesloten worden van het land. En na enig twijfelen gaf de Amerikaanse overheid toe.¹¹ In Britse gebieden zijn ook voorbeelden te vinden. In Australië werd de *White Australia Policy* een feit en in Canada werden omslachtige wetten geformuleerd om immigratie uit India tegen te gaan.¹²

Het creëren van barrières tegen niet-witte immigratie in voornamelijk de witte vestigingskoloniën was een veelvoorkomend fenomeen in de tweede helft van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Historicus dr. Adam McKeown schrijft dat in deze tijd een grote mobiliteit van de wereldbevolking mogelijk werd. Dit was het moment waarop staten begonnen met het ontwikkelen van geïnstitutionaliseerde controle over immigratie, niet als logisch gevolg van het bestaan van een internationaal

systeem, maar als gevolg van de wens om bevolkingsgroepen ervan uit te sluiten.¹³ Het instellen van grenscontroles zorgde voor verharding van voorheen nogal losse grenzen en legde hiermee nationale identiteiten op.

Witte westerlingen geloofden dat zij het uitverkoren volk waren

Het waren dus de barrières om mensen uit te sluiten die grenzen verhardden en nationaliteiten creëerden. Ook verbonden de barrières een bepaalde waarde aan die nationaliteit en identiteit. De nationaliteit die iemand bezit, bepaalt in hoeverre diegene bij bijvoorbeeld overheidsinstanties terecht kan. Als de waarde van jouw paspoort laag is, ben je in veel samenlevingen dus minder vrij om mee te doen aan die maatschappij. Hierdoor vallen individuen buiten de boot, ook als iemand al jaren in een land woont.

Wat opvalt bij de drie historische gevallen van uitsluiting van inwoners met een migratieachtergrond (Californië, Australië, Canada), is dat er bij alle drie een terugkerend thema te vinden is: etniciteit. In elk van de gevallen is de overheid bezig met het uitsluiten van mensen op basis van etniciteit. De meeste overheden waren het wellicht niet per se eens met dergelijke roekeloze immigratierestricties, gezien de dominantie van liberale politiek in de lange negentiende eeuw. Desondanks voelden zij zich onder druk van witte arbeiders bijna verplicht om toch een aantal zorgvuldig verwoorde, ofschoon racistische immigratiewetten aan te nemen. Het ontstaan van grenzen en nationaliteiten kan op deze manier verbonden worden aan racistische

idealen die hun oorsprong vinden in een westers superioriteitsgevoel.

Een warm welkom?

Het systeem dat de Britten in de imperiale tijd gebruikten voor hun 'burgerschap' vindt zijn oorsprong in een min of meer feodale verhouding tussen soeverein en onderdaan.¹⁴ Wat dit betekende, was dat elke onderdaan precies dezelfde relatie had met de soeverein. Een kenmerk hiervan was dat elke onderdaan vrijheid van mobiliteit had. Zoals we zagen in de vorige voorbeelden, bleef dit principe ook in stand tijdens de imperiale hoogtijden van het Britse Rijk en de beginjaren van het Britse Gemenebest.

De Britse nationaliteit werd aan de meeste inwoners van het Gemenebest verschaft. Zo wist het VK ook na de val van het Britse Rijk zijn invloed te behouden en, zoals meerdere parlementsleden zeiden, wist het VK differentiatie binnen het Gemenebest te voorkomen.¹⁵ Aangezien ook de eerste generatie Windrushers Britse onderdanen waren, waren zij vrij om te migreren naar het VK.¹⁶ Het VK ontving deze werkzoekende Caribiërs met open armen. De banen waren in overvloed in het VK, omdat het land na vele nazi-bombardementen met een grote wederopbouw bezig was. Het VK zocht arbeidskracht en Caribiërs konden die kracht bieden: het leek een echte win-

winsituatie.

Eerstegeneratie-Windrusher en historicus Mike Phillips beschrijft in een interview hoe, voor zijn aankomst, de kranten inderdaad positief schreven over de immigratie van de zwarte bevolking.¹⁷ Hij zegt dat men hun niet veel aandacht schonk, aangezien er in die tijd ook migranten uit Europa het land binnenkwamen. Immigratie waren ze dus wel gewend. *The Sphere* meldde in 1954 dat er tussen januari en oktober ruim 8000 zwarte immigranten waren aangekomen in het land. Het precieze aantal weet de krant niet, want 'zowel West-Afrikanen als West-Indiërs zijn Britse burgers en er is geen officiële controle bij hun aankomst in Groot-Brittannië'.¹⁸ Wegens het grote aantal migranten dat in een keer arriveerde, was er af en toe onrust. Toch gedroegen de migranten zich over het algemeen goed en werkten ze hard, schrijft de krant. *The Scotsman* schrijft hoe de

Afb. 2: Badge met de tekst 'White Australia'. Dit soort badges werd aan het begin van de twintigste eeuw gedragen door witte Australiërs. Bron: Australian Natives' Association, <http://bit.ly/3uC8U6R>.

⁹ Onder vestigingskoloniën vallen over het algemeen koloniën waar de Europese bevolking zich veelal permanent vestigde. Voorbeelden zijn Zuid-Afrika, Australië en Canada, maar ook de Dertien Koloniën, de voorloper van de VS, waren witte vestigingskoloniën.

¹⁰ Mark Kanazawa, 'Immigration, Exclusion and Taxation: Anti-Chinese Legislation in Gold Rush California', *Journal of Economic History* 65 (2005) 3, 779-805, aldaar 780-781.

¹¹ Ibid., 802-803.

¹² Mae Ngai, *The Chinese Question: The Gold Rushes and Global Politics* (New York: Norton & Company, Inc. 2021) 164; Lake en Reynolds, *Drawing the Global Colour Line*, 30-31; Radhika Mongia, *Indian Migration and Empire: A Colonial Genealogy of the Modern State* (Durham: Duke University Press 2018) 117.

¹³ Adam McKeown, *Melancholy Order: Asian Migration and the Globalization of Borders* (New York: Columbia University Press 2008), 2-3.

¹⁴ Randall Hansen, 'The Politics of Citizenship in 1940's Britain: the British Nationality Act', *Twentieth Century British History* 10 (1999) 1, 67-95, aldaar 70; bij gebrek aan een betere Nederlandse vertaling van het woord subjecthood, gebruik ik burgerschap hier tussen aanhalingstekens.

¹⁵ Ibid., 83.

¹⁶ Deze verhouding was wel aan veel verandering onderhevig. Voor een uitgebreide beschrijving, zie Hansen, 'The Politics of Citizenship in 1940's Britain'.

¹⁷ ThamesTV, Youtube, 'Windrush Generation | Moving to the UK | Post War Britain | Sam King | 1999', <https://bit.ly/3hPStWr>, tijd: 4:20.

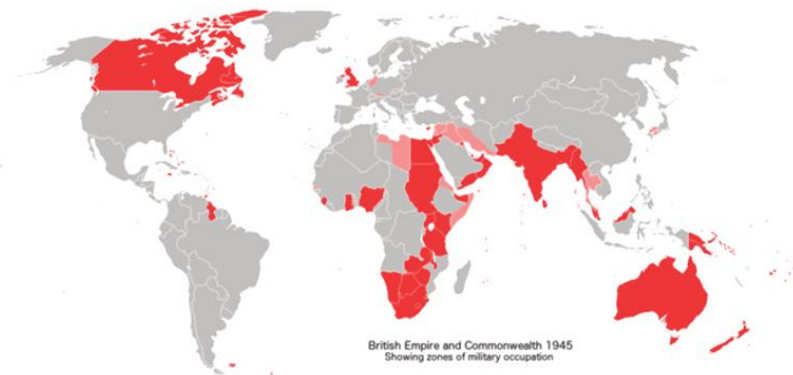
¹⁸ 'A Colour Problem For Britain', *The Sphere*, 30 oktober 1954, via British Newspaper Archive. Eigen vertaling.

eerste Windrushimmigranten zich vrijwillig opgeven voor posities in het leger, de mijnen en bij de luchtmacht.¹⁹ Het lijkt erop dat de arbeiders hartelijk verwelkomd werden en dat ze permanent wilden blijven, gezien hun wens om een nieuw leven in het VK op te bouwen. De berichten van de kranten bevatten dus over het algemeen positieve klanken over de migranten. Pas in de jaren vijftig werd de sfeer grimmiger, zegt Phillips. Immigranten werden beschuldigd van rondhangen op straat en het roken van *dope*. Voormalig burgemeester van Southwark en Jamaicaanse immigrant Sam B. King, aanwezig bij hetzelfde interview als Phillips, beschrijft ook hoe kranten negatieve artikelen schreven en hoe hij racisme ervaarde in de vorm van bordjes waar *'no blacks'* op stond. Kranten beschrijven inderdaad in de jaren vijftig hoe West-Indiërs banen inpikten. 'Banen moeten niet naar West-Indiërs, maar naar Ulster'.²⁰ Parlements lid Robert Henderson klaagt dat West-Indiërs uit

hun habitat worden gehaald om werk te verrichten, terwijl lokale arbeiders het werk ook zouden kunnen doen. Dat een politicus zich hier al serieus mee bezighield, betekent dat ideeën van restricties op immigratie al in het politieke debat terechtgekomen waren.²¹

We zien hier hetzelfde patroon als in de vorige voorbeelden: er is arbeid nodig om een land op te bouwen, deze arbeid kwam in de vorm van goedkope, niet-witte migranten, de bevolking wordt na een tijd onrustig en beschuldigt migranten van onterechte concurrentie en restricties worden overwogen. De 1962 Act was een van de eerste juridische restricties. Volgens dr. Helena Wray was de handhaving hiervan voornamelijk op basis van huidskleur, hoewel dat natuurlijk niet in de wet verwoord stond.²² Uit onderzoek van Robin Schurink blijkt zelfs dat de wetten voortkwamen uit een discriminerende angst voor maatschappelijke veranderingen onder de bevolking.²³ Ook hier blijkt dus dat, ruim veertig jaar

Afb. 3: Het Britse Gemenebest in 1945. Inwoners van deze gebieden hadden vrije mobiliteit tussen tussende landen in het Gemenebest. Bron: Robert Brukner, <http://bit.ly/3HmwPUh>.

¹⁹ 'Thirty of the West-Indians...', The Scotsman, 10 juni 1948, via British Newspaper Archive; '148 West Indians have found jobs', Daily Mirror, 2 juli 1948, via British Newspaper Archive.

²⁰ 'Don't bring West Indians Jobs, give work to Ulster', Londonderry Sentinel, 17 februari 1955, via British Newspaper Archive.

²¹ 'No restrictions on West Indian immigrants', West London Observer, 15 juli 1955, via British Newspaper Archive.

²² Wray, 'The 'Windrush Generation'.

²³ Robin Schurink, 'It is the colour problem that has come to Britain', Historisch Tijdschrift Aanzet 36 (2021) 3, 32-39.

later, een overheid nog sterk beïnvloed kan worden door een negatieve publieke opinie over niet-witte migranten. Waar het VK eerst nog de grenzen openhield op grond van het behouden van handelsrelaties, worden immigratiewetten weer aangescherpt op grond van racistische ideeën. Deze trend hield de rest van de twintigste eeuw aan, waardoor de positie van de Caribische migrant steeds onzekerder en onduidelijker werd. Het was dan ook in deze tijd dat het bureaucratische zwarte gat ontstond waarin de Windrushgeneraties belandden.²⁴

De slachtoffers van racisme en everyday bordering

De set maatregelen van Theresa May kan gezien worden in een lijn van continuïteit met de voorgaande Acts. Het waren wetten bedoeld om een plotselinge golf immigratie te beperken, waarschijnlijk met name gericht op de enorme Poolse instroom die het VK ervaarde.²⁵ Toch waren het weer de niet-witte etnische minderheden die de dupe waren van de immigratiewetten. Maar er is één verschil: veel van deze burgers hebben decennialang legaal in het VK gewoond, hebben in dienst gezeten van het Britse leger, hebben geholpen met de wederopbouw van het VK, of hebben een ouder met het Britse burgerschap. Voor velen was het VK hun thuis.

Antropologen dr. Huon Wardle en dr. Laura-Jan Obermuller interviewden in 2019 een anonieme Jamaicaanse Brit, onder het pseudoniem Mr. M. Hij zei: 'What England seemed to

forget is that the immigrants helped to build the UK after the war. My father and others did the dirty jobs (...) all to help rebuild England.' Hij was niet meer welkom in het VK en een visum en burgerschap werden allebei geweigerd. Aangezien hij een goede baan had en geen strafblad, concludeert hij dat zijn afwijzing enkel op basis van zijn etniciteit kan zijn.²⁶

Ook Ms. L.C. werd geïnterviewd. Zij vertelde dat ze haar hele leven in het VK heeft geleefd en dat ze nu naar Jamaica is gedeporteerd. Jamaica is haar compleet vreemd en ze heeft geen manier om weer terug te keren, aangezien haar advocaat slecht te bereiken is. Ze is in het oog van de instanties gekomen omdat ze een *'run-in'* had met de politie, waarna ze een paar maanden later werd opgebeld. Hoewel hij geen slachtoffer was van het schandaal, verwijst de eerdergenoemde Sam B. King naar zijn dienst in de *Royal Air Force* (RAF) om zijn verwarring over de racistische praktijken in het VK te onderbouwen. Waren hij en zijn RAF-genoten niet immers loyale Britse burgers?

Het is logisch dat juist etnische minderheden de dupe zijn van de nieuwe set maatregelen. Etnische profilering door agenten komt vaak voor, door de overheid oogluikend toegestaan. Bovendien hebben minderheden vaak familie in het buitenland. Mocht de Britse burger diens familie willen bezoeken, dan moet diegene de grens over. De Jamaicaanse Britten komen zo gemakkelijk in aanraking met politie en grenscontroles en lopen een hoger risico op deportatie.

De grens die, zoals McKeown beargumenteert, is ontstaan door de wens om bepaalde etniciteiten uit te sluiten, wordt steeds alledaagser. Elke dag moet men zich met hun identiteit en dus nationaliteit verifiëren bij bijvoorbeeld de verzekering,

²⁴ Aangezien ik een beperkt woordenaantal heb en vooral ook omdat het punt van dit paper niet het maken van een opsomming van wetten is, verwijs ik wederom naar Wray, 'The 'Windrush Generation'.

²⁵ Ian Fitzgerald en Rafal Smoczynski, 'Anti-Polish Migrant Moral Panic in the UK: Rethinking Employment Insecurities and Moral Regulation', Czech Sociological Review 51 (2015) 3, 339-361, aldaar 340-341.

²⁶ Wardle en Obermuller, 'Windrush generation' and 'hostile environment', 84-85.

belastingdienst of een 18+-feestje.²⁷ Na de maatregelen van May zijn zelfs ziekenhuismedewerkers agenten van de *Immigration Office* geworden, omdat de overheid hen verplicht om de migratieachtergrond van patiënten na te gaan.²⁸ Dit verschijnsel staat bekend binnen de academische wereld als 'everyday bordering'.

Voor veel 'migranten' was het VK hun thuis

Wat blijkt uit de interviews is dat deze personen inderdaad te maken kregen met *everyday bordering*. De grens die is ontstaan in de lange negentiende eeuw om Aziatische migranten buiten de witte vestigingskoloniën te houden, heeft zich inwaarts ontwikkeld: van een denkbeeldige grens over een stuk land of bij een grenspost naar een grens in het land zelf. De grens ligt nu bij alle identiteitschecks en zelfs bij een mobiele telefoon.²⁹ Toch heeft de grens zijn oorspronkelijke functie behouden, namelijk het uitsluiten van bepaalde bevolkingsgroepen op basis van nationaliteit. Op het gebied van immigratiewetten en vooral hun intenties en handhaving is er dus zeker sprake van continuïteit tussen de lange negentiende eeuw en de eenentwintigste eeuw. Maar de gedupeerde immigranten hebben ditmaal iets wat zij voorheen niet hadden: een positieve publieke opinie en een platform waarop zij hun slechte

ervaringen kunnen delen, zodat ze steun krijgen van een grote groep mensen en op de politieke agenda komen.

Conclusie

Met het pakket nieuwe maatregelen van Theresa May's conservatieve overheid in 2013 creëerde zij een *hostile environment* voor illegale immigranten. Maar dat is zeker geen nieuw fenomeen. Zoals we hebben gezien kwam uitsluiting van migranten steeds vaker voor in de lange negentiende eeuw. In Californië, Australië en Canada gebeurde dit op grote schaal. Grenzen verhardden en de nationaliteit van een persoon werd steeds belangrijker. Hierdoor konden overheden categoriseren wie 'behoorde' en wie niet. Immigratiewetten werden vaak ingesteld onder druk van een racistische houding van witte mensen tegenover niet-witte immigranten. In de jaren vijftig van de twintigste eeuw belandde dit verschijnsel ook in het Verenigd Koninkrijk, waar zorgen ontstonden over de niet-witte bevolking die alle banen zou inpikken. Wat volgde was een lange reeks wetten die het VK steeds vijandiger maakte tegenover immigranten.

De wetten van Theresa May kunnen daarom als onderdeel van dit geheel gezien worden. Met elk van de historische voorbeelden was de niet-witte migrant de dupe, en ook het Windrushschandaal valt binnen ditzelfde patroon: na de vraag naar goedkope arbeid zijn er zorgen over een overvloedige immigratie onder de 'oorspronkelijke' bevolking. De overheid staat onder druk van het volk en treft weliswaar zorgvuldig verwoorde maatregelen, maar blijkt in de praktijk uit te sluiten op basis van etniciteit. Bovendien komt door *everyday bordering* een Windrusher sneller in aanraking met de wet, wat de kans op maatregelen of zelfs deportatie vergroot. Daarom valt te concluderen dat het Windrushschandaal gezien kan worden als een product van immigratiewetten die hun oorsprong hebben in een context van een (wit) westers superioriteitsgevoel. Gelukkig hebben ditmaal de gedupeerden een beter

podium om op te staan en sommigen, niet allen, hebben hun rechtmatige plek als burgers van het VK weer teruggekregen.

Grenzen ontstonden wegens de wens om bepaalde etniciteiten uit te sluiten

Rémon Masselink is a third-year history student at Utrecht University, specialising in Globalisation and World Order. Focusing on borders, race and migration in the long nineteenth century, he aims to show the consequences of western imperialism for modern society. He has also followed the minor Conflict Studies.

²⁷ Nira Yuval-Davis, Georgie Wemyss en Kathryn Cassidy, 'Everyday Bordering and the Reorientation of British Immigration Legislation', *Sociology* 52 (2018) 2, 228-244, aldaar 228.

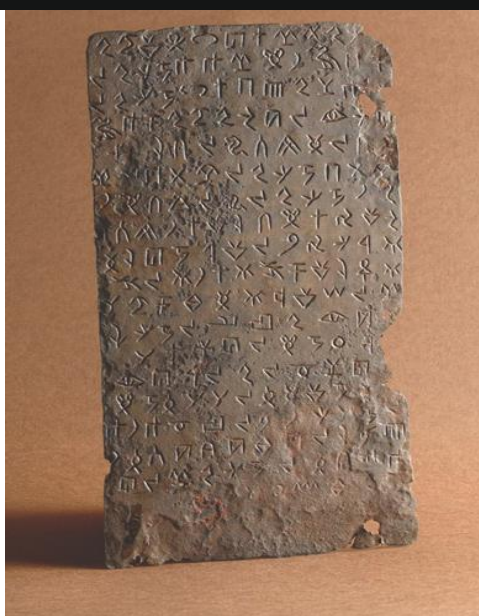
²⁸ Lucinda Hiam, Sarah Steele en Martin McKee, 'Creating a 'hostile environment for migrants': the British use of health service data to restrict immigration is a very bad idea', *Health Economics, Policy and Law* 2 (2018) 13, 107-117, aldaar 107.

²⁹ Denk hierbij aan de Nederlandse DigID, of de Britse variant Verify.

Het mysterieuze Byblosschrift

Hanne Meulenbeld

The old Phoenician port city of Byblos is the topic of a new exhibition in the Rijksmuseum van Oudheden (Leiden). One of the objects here is a plaque with strange marks on it. This mysterious Byblos Script is the subject of Hanne Meulenbeld's Beeldspraak.

Afb. 1: Plaquette met pseudo-hiërogliefen. Bron: Ministry of Culture, Lebanon/Directorate General of Antiquities (DGA), inv. 16598. Foto via Rijksmuseum van Oudheden.

Tegenwoordig kunnen kunnen historici bijna elk schrift wel lezen en hier conclusies uit trekken. We weten bijvoorbeeld dat het Lineair B-schrift in de Late Bronstijd, rond 1100 - 800 v.Chr., werd gebruikt voor Griekse notatie. We weten van het hiërogliefenschrift welke goden er werden aanbeden in onder andere Egypte. Er zijn echter nog schriften die reeds ontcijferd zijn. Hieronder valt het Byblosschrift.

In de nieuwe tentoonstelling 'Byblos, 's werelds oudste havenstad' van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden speelt het Byblosschrift ook een rol.

De exhibitie bevat ruim vijfhonderd objecten, waaronder topstukken uit het Nationaal Museum van Beiroet, het Louvre, het British Museum en het Archeologisch Museum van de Amerikaanse Universiteit van Beiroet. Byblos, in het huidige Libanon, was rond 2850 v.Chr. een prominente handelsstad in Egypte.¹ Vanaf 3000 v.Chr. speelde het stadje aan de kust een grote rol in het Middellandse Zeegebied en Midden-Oosten. Het vissersdorpje, ten noorden

¹ David Kertai en Jona Lendering, Byblos, 's werelds oudste havenstad (Leiden: Sidestone Press, 1th ed., 2022).

van Beiroet, groeide onder de Feniciërs uit tot de eerste welvarende, internationale zeehaven ter wereld. Ook Egyptenaren, Assyriërs, Babyloniërs, Grieken en Romeinen lieten er hun sporen na. Byblos had dan ook belangrijke handelscontacten met de Egyptische farao's. Het belangrijkste handelsproduct van Byblos, het heerlijk ruikende cederhout, werd gebruikt om prachtige paleizen te bouwen in Egypte. De handel in cederhout is een van de redenen geweest waarom Byblos zo rijk geworden is en uitgroeide tot een grote handelsstad.

Het vissersdorpje dat uitgroeide tot de eerste welvarende, internationale zeehaven ter wereld

Het Byblosschrift lijkt dan ook verbonden te zijn met onder andere diezelfde Egyptische farao's. Bij de opgravingen in Libanon stuitten archeologen op een vreemd schrift. Ze vonden veertien inscripties op platen van koperlegering met een tekst in wat later het Byblosschrift zou worden genoemd. Het schrift is niet ontcijferd, maar het heeft

wel wat weg van het hiërogliefenschrift omdat de schriften soortgelijke tekens bevatten, wat te verklaren valt door de nauwe handelscontacten. Op deze specifieke plaat, die nu te zien is in de tentoonstelling van het Rijksmuseum van Oudheden, zijn waarschijnlijk onder andere dieren, planten, instrumenten, gebouwen en geometrische motieven uitgebeeld door de tekens.

Toch is het schrift anders dan de bekende geschriften uit de oudheid. Het kent namelijk geen begrippen en het is ook geen alfabet. Het schrift zal hoogstwaarschijnlijk een soort lettergreepschrift zijn geweest. Dat wil zeggen dat elk teken een bepaalde lettergreep uit een woord symboliseert.² Het schrift is nog niet ontcijferd, maar velen hebben hier wel een poging tot gedaan. Onder andere de Nederlandse historicus Jan Best heeft zich hieraan gewaagd in 2018. Volgens Best werden er onder andere tekens overgenomen van het Myceense Lineair A-schrift.³ Ook zouden de schrijvers van de inscripties onderdelen hebben overgenomen van het Egyptisch en Kretenzisch hiëroglifisch. Best zijn ontcijfering kan niet bevestigd worden, mede door het schaarse aantal inscripties van de Byblosteksten.. Naar mijn mening heeft het schrift niet veel weg van het hiërogliefenschrift. In het hiërogliefenschrift zijn namelijk veel tekens en afbeeldingen waar ook een onervaren lezer bepaalde zinnen of woorden uit kan halen. Het Byblosschrift gaat meer richting krabbels, het is slechter te interpreteren zonder achtergrondinformatie.

Toch is het schrift anders dan de bekende geschriften uit de oudheid

² Lukas de Blois en Bert van der Spek, Een kennismaking met de oude wereld (Bussum: Coutinho, 6th ed., 2001).

³ Jan Best, How to Decipher the Byblos Script (Soesterberg: Aspekt, 1th ed., 2014).

Ook de leeftijd van het nog niet ontcijferde schrift is een mysterie. De eerste opgravers dateren het schrift uit de Midden-Bronstijd (1800-1100 v.Chr.).⁴ Maar het schrift heeft een speciaal kenmerk: er worden een soort 'spaties' gebruikt. Hiermee wordt bedoeld dat er tekens zijn die aanduiden dat een woord is afgelopen, de oudheid-versie van de spatie dus. Wat deze eeuwenoude spaties nou zo speciaal maakt, is de overeenkomst met het Fenicische schrift. Alleen stamt het Fenicische schrift uit een andere tijd, hierbij spreken we over het vroege eerste millennium. Doordat het Byblosschrift deze overeenkomst heeft, kunnen onderzoekers het schrift wel later dateren, zoals de Late Bronstijd.⁵ Maar ook dit kan pas met zekerheid gezegd worden als het schrift ontcijferd is. Omdat er op dit moment slechts veertien teksten zijn, zal dit een flinke kluit worden.

Kortom, we kunnen voorzichtige conclusies trekken over het Byblosschrift door de invloeden van andere schriften op het schrift. Het Byblosschrift heeft een mysterie om zich heen hangen door de ontbrekende ontcijfering en de onzekere datering.

Hanne Meulenbeld is an editor for the Aanzet this year. She is currently in her first year of the History Bachelor's degree. By the way, this is not her first degree; before this, she studied to become a history teacher. She is interested in women's history and political history.

Vind hier het al eerder geschreven artikel over de Byblos exhibitie!

⁴ Kertai en Lendering, Byblos, 's werelds oudste havenstad.

⁵ Ibidem.

Netflix' Persuasion, helaas niet zo verleidelijk als verwacht

Anne Habes

Eerder dit jaar kwam de nieuwste verfilming van Jane Austens boek *Persuasion* uit. Zoals vaak in Austens verhalen, wordt hierin een gedramatiseerde, diepgaande liefde vol obstakels beschreven. De romantische Anne Elliot (Dakota Johnson) ontmoet na acht lange jaren opnieuw haar jeugdliefde, kapitein Frederick Wentworth (Cosmo Jarvis). De hereniging verloopt alleen niet zoals Anne altijd over fantaseerde. Met een gebroken hart moet de arme Anne onder ogen zien dat Frederick een diepe wrok koestert nadat ze toegaf aan het advies niet met hem te trouwen. In de ogen van Frederick veranderde Anne daarmee van een respectabele dame in een meisje zonder ruggengraat, en niet de jonge vrouw op wie hij verliefd werd.

De keuze voor deze moderne, Fleabag-achtige verfilming zorgt bij veel kijkers voor verwarring

Austens boeken ademen een geheel eigen en knusse sfeer uit waarmee ze een wereld tot leven brengen die zo anders is dan de onze. Austen schetst in haar boeken een beeld van de belachelijkheid van de samenleving waarin ze zich bevond. Austens boeken zijn misschien het beste geportretteerd in oude BBC-verfilmingen, waarin haar scherpzinnige ideeën passend worden vertolkt. Austen heeft een beschrijvende stijl die haar onderscheidt van andere schrijvers, maar vooral van hedendaagse pogingen tot passende verfilmingen. Ook de film *Persuasion* (2022), geregisseerd door Carrie Cracknell, heeft Austens kenmerkende afbeelding van haar tijdperk niet weten te vangen. Klederdracht, kleuren, taalgebruik en het algehele gevoel van de film lijken meer een poging om de populaire Netflix-serie *Bridgerton* na te bootsen dan een waardige aftekening

van Anne's liefdesverhaal. Hoewel er afgeweken wordt van het oorspronkelijke verhaal en het dus niet een exacte verfilming is, is dit voor velen niet het grootste bezwaar. De film slaat de plank namelijk nog op meer plekken finaal mis.

Waarom een klassieker verfilmen als je daarbij het originele sentiment van het boek verwerpt?

In de meeste recensies van deze film zien we dat mensen struikelen over het gebruik van het 'breaking-the-fourth-wall'-principe. In de nieuwe verfilming zien we namelijk vaak dat Anne zich naar de camera draait en tegen het publiek praat alsof ze een vertrouwelijk onderonsje hebben. Hoewel dit een interessant principe is en intimiteit schept tussen de kijker en de personages, past dit niet bij het verhaal. Austen heeft het personage Anne gecreëerd als een verlegen, teruggetrokken en zachtmoedig meisje. Ze zou makkelijk over zich heen laten lopen en zichzelf compleet wegcijferen. Anne in de nieuwe

Persuasion wordt als een jonge vrouw neergezet die stiekem mensen belachelijk maakt en met haar ogen naar de camera rolt. Hoewel haar zussen haar praktisch als huishoudelijk personeel beschouwen en ze op de laatste plaats in haar familie komt, lacht ze hierom en is ze een stuk rebelser dan Austen haar oorspronkelijk heeft beschreven. Hiermee verliest Netflix' Anne dan ook haar charme.

Meer een poging om de populaire Netflix-serie Bridgerton na te bootsen

De keuze voor deze moderne, *Fleabag*-achtige verfilming zorgt bij veel kijkers voor verwarring. Waarom zouden de prachtige formuleringen van Austen plaats moeten maken voor uitspraken zoals: 'If you're a five in London, you're a ten in Bath'? Waarom een klassieker verfilmen als je daarbij het originele sentiment van het boek verwerpt? Er is dus genoeg negatieve feedback over de film te vinden. En hoewel deze kritiek niet misplaatst is, bevat de film toch ook positieve elementen. Deze nieuwe verfilming is grappig, kijkt makkelijk weg en heeft een prachtige setting. Ben je op zoek naar historische accuraatheid, een typische Austen-verfilming of een kostuumdrama, dan is dit niet de meest gekwalificeerde optie, maar voor een leuke (moderne) film met interessante karakters is dit natuurlijk een prima keus. Hoewel de film misschien niet als 'Austen-waardig' beschouwd kan worden, kan de film best bekeken worden als we ons realiseren dat dit een vrije interpretatie is van Austens meesterwerk en eigenlijk los staat van haar originele verhaal. Kortom, als je al je historische kennis los laat en geen extreme Austen-fanaat bent, is het een heerlijke romcom voor een avond op de bank.

Gerecenseerd werk: Carrie Cracknell, *Persuasion*. MRC, 2022.

Afb. 1: C.E. Brock, dramatische scène uit *Persuasion*, 1909. Bron: Wikimedia Commons, <https://bit.ly/3vkl0GV>.

Afb. 1: H. Emre, tram in Zürich. Bron: Pexels, <https://bit.ly/3vflZrZ>.

Zou het worden zoals we verwacht hadden?

Gerben Zweers

Alles zou beter worden! Het einde van de Sovjet-Unie zorgde voor een euforisch gevoel in het westen. De Europese Unie kreeg een nieuw gezicht met onder andere de komst van de euro en vrede leek eindelijk om de hoek. Wat zou de wereld veranderen, met grote gebeurtenissen zoals 9/11 en de economische crisis van 2008. Of dichterbij onze tijd zien we de oorlog in Oekraïne, de coronacrisis en de klimaatcrisis zichzelf ontvouwen. Die veranderende wereld is de wereld die journalist en schrijver Geert Mak in zijn boek *Grote verwachtingen* probeert te beschrijven.

Mak is bekend van zijn eerdere werken zoals *In Europa*, waarbij hij de lezer meenam in het Europese verhaal van de twintigste eeuw. Dit doet Mak niet alleen door historische feiten te geven, maar hij maakt gebruik van een bijzondere manier om zijn verhaal kracht bij te zetten: *oral history*. Dit is een mooie methode om de geschiedenis niet alleen over de grote politieke spelers te laten gaan, maar ook het verhaal van 'de rest' te vertellen. In zijn nieuwste boek vervolgt Mak dit verhaal en beschrijft hij de gebeurtenissen tussen de jaren negentig tot ongeveer 2019. In ieder hoofdstuk duikt Mak dieper in een bepaald thema, waaraan hij een locatie koppelt om dat thema te bespreken. Zodoende maakt hij, en met hem de lezer, zowel thematisch als geografisch een reis door Europa. Een voorbeeld hiervan is het onderwerp de Europese

munt, waarbij hij als geografische locatie Oost-Europa bezoekt. Hij bespreekt de welvaart die de munt gebracht zou hebben. Aan de andere kant laat hij zien door zijn interviews dat de komst van die munt niet voor iedereen welvaart gebracht heeft. Waar het voor ons eenheid en rijkdom bracht, bracht het in Oost-Europa voor sommigen armoede.

Het boek zorgde ervoor dat ik die wereld waarin ik was opgegroeid beter begon te begrijpen

Wat het werk zo bijzonder maakt, is dat Mak het grote verhaal weet te verbinden met het lokale. Hiervoor maakt hij veelvuldig gebruik van de eerdergenoemde *oral history*. Zo weet hij

meerdere perspectieven op de thema's naar boven te laten komen. Daarnaast zet hij ook kritische vraagtekens bij de verschillende perspectieven. Voor mij was het boek een openbaring. Het zorgde ervoor dat ik die wereld waarin ik was opgegroeid beter begon te begrijpen. Zo werd het me duidelijk waarom er spanningen waren rondom de euro, waarom Oost- en West-Europa anders met Europa omgaan of hoe de migratiecrisis in 2015 verwerkt werd buiten Nederland. Wel moet ik erbij zeggen dat het beeld dat Mak schetst weinig goeds belooft voor de toekomst. Zijn focus op het negatieve gedeelte van het Europese verhaal vind ik het grootste minpunt aan zijn werk. Ik had graag ook positieve ontwikkelingen willen zien om zo een genuanceerder beeld te krijgen. Het is soms lastig om niet opgezogen te worden in dat negatieve en daarom moest ik het boek even wegleggen om alles te laten bezinken. Ondanks de negatieve grondtonen is het werk zeer verrijkend om te lezen en geeft het de lezer vele nieuwe perspectieven. Voor iedereen die geïnteresseerd is in de ontwikkelingen in Europa kan ik het boek zeker aanraden.

Gerecenseerd werk:
Geert Mak, *Grote verwachtingen*.
Drukkerij Wilco, Amersfoort, 2019. 560 pagina's, €29,99.

Afb. 1: Loopgraaf in de Eerste Wereldoorlog. Bron: Pixabay, <https://bit.ly/3PV8EOR>.

Im Westen etwas Neues?

Lenny de Laat

Als film liefhebber pur sang kon ik de nieuwe film *Im Westen nichts Neues* natuurlijk niet aan me voorbij laten gaan. *Im Westen nichts Neues*, misschien bekender onder de naam *All Quiet on the Western Front*, is origineel een boek geschreven door Erich Maria Remarque, een oorlogsveteraan uit het Duitse Keizerrijk. Hij schreef het in 1929 en sindsdien is het werk driemaal verfilmd, waarvan ik de meest recente verfilming uit 2022 zal bespreken.

De film begint met een scène vol complete rust, een donker bos waarin een moervos met haar welpjes ligt te slapen in hun vossenhol. Deze rust wordt langzaam verstoord als de omgeving verandert in een dystopisch niemandsland bezaaid met lichamen. Het geluid zwelt aan van de wind tussen de bomen naar een aantal losse gewerschoten, tot uiteindelijk het geluid van machinegeweren, artillerie en schreeuwende soldaten. De beginscène eindigt met een aanval van Duitse soldaten, over een door met kogels verscheurd niemandsland, met als doel het veroveren van de Franse loopgraven. Dit tafereel zet direct de toon voor de rest van de film. Je wordt als kijker meteen geconfronteerd met de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog,

die door velen wordt gezien als een van de verschrikkelijkste oorlogen in de wereldgeschiedenis. Hierna leren we een aantal van de belangrijkste personages uit de film kennen. Zij bestaan uit een groep ontzettend enthousiaste, jonge Duitse kerels die graag naar het front willen, zij het uit vaderlandsliefde, zij het uit nieuwsgierigheid. Dit onschuldige enthousiasme maakt al snel plaats voor angst, onzekerheid en nervositeit. Gedurende de film wordt er telkens geschakeld tussen de erbarmelijke omstandigheden aan het front, naar vredesonderhandelingen in de bekende treinwagon van Compagnie Internationale des Wagons-Lits. De spanningen lopen ook hier tussen de

Duitsers en de Fransen hoog op, maar dan op diplomatiek niveau.

De hoofdpersoon van de film, Paul Bäumer, wordt gespeeld door Felix Kammerer. *Im Westen nichts Neues* was Kammerers debuut op het witte doek, en wat mij betreft had het haast geen beter debuut kunnen zijn. Kammerers gezichtsuitdrukkingen en zijn vermogen om zich in te leven in zijn personage zijn van uitzonderlijke klasse. Aan het eind van de film heb je het idee dat Kammerer daadwerkelijk in de oorlog heeft gevochten. Zijn oogkassen lijken dieper te liggen, hij heeft een vermoeide uitdrukking op zijn gezicht en zijn jukbeenderen zijn beter te zien.

Albrecht Schuch, in de film Stanislaus Katczinsky, vervult zijn rol uitstekend als belangrijkste bijfiguur. De dynamiek tussen beide acteurs voelde enorm echt, wat er voor zorgt dat je jezelf makkelijker kunt inleven in hun situatie.

Je hebt het gevoel dat je zelf tot je knieën in de modder staat

Ook de manier waarop er is gefilmd, is magnifiek. Vooral de details zijn van uitzonderlijke klasse. Je hebt het gevoel dat je zelf tot je knieën in de modder staat, terwijl de mortieren links en rechts van je inslaan. Een van de indrukwekkendste aspecten van deze film vind ik de manier waarop de kou wordt weergegeven: de warmte van de geweren die in schril contrast staat met de koude omgeving, de ademwolkjes van soldaten en de vorst op hun uniformen.

Niets is perfect, en zeker niet als het aankomt op films. Alhoewel de film erg goed in elkaar zit, de cast bestaat uit uitstekende acteurs en de cameravoering subliem was, vond ik het geen meesterwerk. De harde, plotselinge wisselingen van het slagveld naar de vredesonderhandelingen zorgen ervoor dat je telkens uit de film wordt getrokken.

Im Westen nichts Neues is al met al een absolute aanrader. De film schetst een indrukwekkend beeld van de Eerste Wereldoorlog en is hiermee wat mij betreft een *must-see* voor geschiedenisliefhebbers.

Gerecenseerd werk:
Edward Berger, *Im Westen nichts Neues*. Amusement Park, 2022.

Subscribe to Aanzet now!

